

Odnosi Republike Srbije i Republike Kosovo nakon NATO-ove vojne intervencije 1999. godine

Tufeković, Katarina

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:705107>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij

Vanjska politika i diplomacija

Katarina Tufeković

ODNOSI REPUBLIKE SRBIJE I REPUBLIKE
KOSOVA NAKON NATO-ove VOJNE INTERVENCije
1999. GODINE

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij

Vanjska politika i diplomacija

ODNOSI REPUBLIKE SRBIJE I REPUBLIKE
KOSOVA NAKON NATO-ove VOJNE INTERVENCIJE
1999. GODINE

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

studentica: Katarina Tufeković

Zagreb, srpanj 2024.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem kako sam završni specijalistički rad *Odnosi Republike Srbije i Republike Kosova nakon NATO-ove vojne intervencije 1999. godine* koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisala samostalno te kako je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem kako dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu te kako na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem kako sam u radu poštivala etička pravila znanstvenoga i akademskoga rada, a posebice članke 16. – 19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Katarina Tufeković

SADRŽAJ

POPIS ILUSTRACIJA

1. UVOD	1
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	4
3. POLITIČKO-POVIJESNI KONTEKST ODNOSA SRBIJE I KOSOVA.....	7
3.1. Balkanski ratovi.....	8
3.2. Dvije Jugoslavije	11
3.3. Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i uspostava Savezne Republike Jugoslavije.....	15
4. RAT NA KOSOVU 1998.-1999. GODINE I NATO-ova VOJNA INTERVENCIJA 1999. GODINE U SRBIJI.....	18
5. REPUBLIKA SRBIJA I REPUBLIKA KOSOVO NAKON NATO-ove VOJNE INTERVENCIJE 1999. U BILATERALNOM I MULTILATERALNOM KONTEKSTU	25
6. ZAKLJUČAK	43
LITERATURA.....	46
SAŽETAK.....	51
ABSTRACT	52

POPIS ILUSTRACIJA

Tablica 1. Kronološki popis dokumenata i događaja važnih za razumijevanje odnosa Srbije i Kosova.....	40
---	----

1. UVOD

Kako bismo mogli bolje razumjeti današnje, suvremeno doba, potrebno je prije svega vratiti se u prošlost. Trenutačni odnosi Republike Srbije i Republike Kosovo imaju duboke i vrlo problematične temelje nastale u prošlosti te se kao prekretnica današnjeg odnosa Srbije prema Kosovu, pa i Europi, može tumačiti događaj iz nedavne povijesti, a to je NATO-va vojna intervencija iz 1999. godine. Ovaj se rad se temelji na analizi i interpretaciji tog događaja i njegovim posljedicama te se postavlja istraživačko pitanje kakvi su odnosi uspostavljeni između Srbije i Kosova danas, kao i hoće li biti napretka u njihovome daljnjem odnosu.

Kada govorimo o Republici Srbiji, prije svega bi trebalo spomenuti važan događaj iz njezine povijesti za koji se može smatrati kako je ustvari oblikovao cjelokupni daljnji odnos i viđenje Srbije u kontekstu drugih nacija, a to bi bila Bitka na Kosovu polju 1389. Ta bitka bila je između Osmanskoga Carstva i Srbije (koja je bila potpomognuta bosanskim, hrvatskim i albanskim snagama) u kojoj je prema nekim navodima iz tog vremena Srbija postala ekonomski i kulturno prikraćena u razvoju. Radi naglog gubitka moći, Srbi su ustrajno njegovali mitove o svojoj velikoj budućnosti i povratku moći¹. Nakon 19.-og stoljeća, Srbija je počela snažnije pokazivati svoje ekspanzionističke porive te je velikodržavna ideja Velike Srbije dovela do Balkanskih ratova, o kojima ćemo nešto više reći u sljedećim poglavljima ovoga rada. Također bi se moglo navesti kako je Srbija imala važnu ulogu u izbijanju Prvog svjetskog rata, utjecajem Crne ruke u destabilizaciji Austro-Ugarske Monarhije te se postupno vremenom dogodila srpska dominacija u vojnim snagama komunističke Jugoslavije (Anzulović, 2011.). U svojim težnjama ostvarivanja mita o Velikoj Srbiji, započeli su raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu SFRJ) te posljedično i Domovinski rat u Hrvatskoj te ratovi u Bosni i Hercegovini te na Kosovu. Naime, od 12.-og stoljeća Kosovo pripada Srbiji, imalo je veliki značaj za nju tako što je bilo središte Srpske pravoslavne crkve, raskrižje karavanskih putova i prijestolnica dva srpska vladara. Kosovo je razvijenim rudarstvom znatno utjecalo na gospodarski i društveni razvoj tadašnje Srbije. Nakon Bitke na Kosovu polju i porazom Srba, Kosovo je podijeljeno na četiri sandžaka čime započinje islamizacija tog područja. U 19.-om stoljeću započinje vraćanje Albanaca

¹ Porazom Srba protiv Osmanlija, također je nastao mit o „Nebeskoj Srbiji“ s kojim se obrazložio poraz na način kako su Srbi izabrali moralnu čistoću i kraljevstvo nebesko, a ne vojnu pobjedu. U kasnijim godinama ovaj mit postaje opasan jer daje „obećanje“ kako će SRB uskrsnuti kao moćno carstvo. (Anzulović, 2011.)

na područje Kosova te njihovo traženje autonomije tog područja. Nakon izbijanja nekoliko manjih ustanaka zbog odbijanja autonomije Albanaca, događa se Prvi balkanski rat u kojemu se dio Kosova (sjeverni i istočni dio teritorija) pripaja Srbiji, a dio Metohije (zapadni i južni dio teritorija) Crnoj Gori. Nakon Prvog svjetskog rata dolazi do snažnog utjecaja srpske kulture na njihovo školstvo. Nekoliko godina po završetku Drugog svjetskog rata Kosovo u socijalističkoj Jugoslaviji dobiva status autonomne oblasti, a zatim pokrajine sa širokom autonomijom, dok se naziv Kosovo i Metohija koristi u današnjoj Srbiji. Krajem 80.-ih godina prošloga stoljeća na Kosovu izbijaju nemiri i prosvjedi zbog ograničavanja autonomije te dolazi do jačanja albanskog utjecaja na teritoriju Kosova. Tijekom 1990.-ih godina Srbija i Crna Gora (kao Savezna Republika Jugoslavija - SRJ) nastavljaju represiju na Kosovu te se potiče raseljavanje albanskog stanovništva. NATO započinje svoje intervencije na područjima SRJ što dovodi do povlačenja snaga SRJ-a s Kosova, a postrojbe NATO-a ulaze na Kosovo. Od tada sve do 2008. godine Kosovo se malim koracima bori postati suverena država, jačajući vlastitu vanjsku politiku, povezujući se s vanjskim akterima koji im omogućuju euro kao valutu, što dovodi do proglašenja neovisnosti 2008. godine. Srbija Kosovo nije priznala ni danas. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, , 2013.-2024.)

Ovaj je rad podijeljen u četiri glavna poglavlja (uz koje su uvodno poglavlje te zaključak na posljertku). U prvom poglavlju obradit će se teorijsko-metodološki okvir rada, te se postavljaju hipoteza i istraživačko pitanje na koje će se odgovoriti u zaključku rada. Osvrnuvši se na drugo poglavlje, stavljen je naglasak na sferu političko-povijesnih odnosa Srbije i Kosova, zatim na pregled povijesti dviju država te kako su se njihovi položaji mijenjali tijekom Balkanskih ratova te Prvog i Drugog svjetskog rata među kojima će se također analizirati prva, monarhistička i druga, socijalistička Jugoslavija. Ovo se poglavlje oslanja na teoriju regionalizma i konstruktivizma kojima ćemo prikazati kako su pojedinci i društvo neke države mijenjali njezinu sudbinu. Također ćemo analizirati raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i stvaranje Savezne Republike Jugoslavije. U trećem poglavlju fokus je na okolnostima izbijanja oružanog otpora na Kosovu, te na djelovanju međunarodnih aktera na području bivše SFRJ što je i dovelo do NATO-ove vojne intervencije 1999. godine. Nadalje, četvrto se poglavlje bavi odnosima Srbije i Kosova nakon NATO-ove vojne intervencije sve do danas. Poglavlje se sastojati od analize ključnih dokumenata potpisanih od 1990.-ih do 2023. godine, koji će dati zoran uvid u promjene koje su se odvijale na teritoriju Kosova i Srbije uz višedimenzionalan uvid u današnje stanje. Na kraju poglavlja nalazi se tablica u kojoj je navedena kronologija potpisivanja i donošenja sporazuma i

dokumenata bitnih za razvoj odnosa ovih dviju država. U ovome se poglavlju kao izvori koristi više novinskih članaka zbog toga što odnosi Republike Srbije i Republike Kosovo niti danas nisu stabilni, a mediji govore o stanju društva i institucija iznoseći i druge činjenice koje nam mogu dati uvid u situaciju te njihove bilateralne odnose. Na kraju se donosi zaključak na temelju cijeloga rada te odgovara na istraživačko pitanje s potvrđivanjem odnosno negiranjem hipoteze. Nakon samog zaključka slijedi popis literature korištene i interpretirane u radu te sažetak rada na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

Teorijsko-metodološki okvir rada temelji se na korištenju metode studije slučaja. U ovome radu slučaj koji se dubinski analizira jest upravo NATO-ova intervencija 1999. na području SRJ, kako je došlo do nje te kako se taj događaj odrazio na današnju situaciju u regiji, te specifično u odnosu Srbije i Kosova. Prema Biličiću (2005.) metoda studije slučaja u politologiji koristi se za dublje razumijevanje političkih procesa i fenomena kroz analizu specifičnih slučajeva. Ova višemetodska analiza obuhvaća čitanje i interpretiranje literature, pregled sekundarnih i traženje primarnih izvora te intervju s relevantnim sudionicima. Studije slučaja mogu biti reprezentativne, prototipske, devijantne, presudne ili arhetipske, svaka s ciljem razumijevanja različitih aspekata političkih sustava. Na primjer, reprezentativni slučajevi su tipični za šire kategorije ili procese, dok devijantni slučajevi istražuju iznimke ili netipične situacije radi boljeg razumijevanja pozadinskih uzroka. Studije slučaja pružaju dublji uvid u procese unutar političke discipline, nadopunjujući teorijsko znanje konkretnim primjerima i analizama.

Prije nego što obradimo metodu i teorijski okvir ovoga rada, potrebno je definirati trenutačnu situaciju između Srbije i Kosova, a to je 'zamrznuti sukob'. Prema definiciji, zamrznuti sukob jest „...sukob u kojemu su završena borbena djelovanja, ali nije potpisan mirovni sporazum niti je postignut politički dogovor koji zadovoljava obje sukobljene strane.“ (Struna, 2011.) Osim toga zamrznuti sukob također ima još jedna važan problem, a to je da „u slučajevima zamrznutog sukoba borbena djelovanja mogu ponovno započeti u bilo kojem trenutku upravo zbog izostanka postignutoga političkog dogovora sukobljenih strana.“ (Struna, 2011.) Kroz rad ćemo vidjeti kako je došlo do ovakvog stanja na područjima dviju država te kolike su zaista mogućnosti da se zamrznuti sukob pretvori u aktivan odnosno manifestan oružani sukob.

Osim spomenute metode slučaja, kroz rad će se koristiti i tri teorijska okvira: teorija regionalizma, teorija realizma, kao i teorija konstruktivizma.

Regionalizam je složen pojam koji obuhvaća socijalnu, ekonomsku, političku i organizacijsku koheziju unutar geografskog okvira. Socijalna kohezija obuhvaća etničku, rasnu, jezičnu, religijsku i kulturnu pripadnost i svijest o prošlosti. Ekonomska kohezija obuhvaća trgovinske obrasce i ekonomsku komplementarnost. Politička kohezija analizira se kroz tip režima i ideologiju, dok organizacijska kohezija istražuje formalne regionalne institucije. Posebna pažnja posvećuje se regionalnoj međuovisnosti. Ovi aspekti zajedno oblikuju regionalizam, stvarajući kompleksnu

mrežu odnosa unutar određenog područja. (Hurrell, 1995.) Unutar ovoga rada teorija regionalizma pomaže u postavljanju temelja za razumijevanje trenutačne situacije u srbijansko-kosovskim odnosima, posebice imajući u vidu socijalnu koheziju područja te podizanje svijesti o prošlosti koja je itekako oblikovala današnju situaciju te i dalje ima veliku važnost među građanima ovih država. Također se na kraju rada prikazuje kako se, radi regionalizma i svega navedenoga što on predstavlja, stvara jedna iskrivljena ideologija na vodećim političkim pozicijama i Srbije, i Kosova.

Nadalje se koristimo teorijom realizma koja daje važan pristup u proučavanju međunarodnih odnosa koji se temelje na promatranju ljudske prirode, konflikata i političkih prioriteta država te ima ključnu ulogu u shvaćanju dinamike međunarodne politike i odnosa među državama. Povijesni razvoj realizma u proučavanju međunarodnih odnosa predstavlja izuzetno bogatu teorijsku tradiciju koja je rezultirala nekim od najvažnijih studija u toj disciplini. Tradicija realizma ističe ključne determinante međunarodnih odnosa interpretirajući realnosti međunarodne zbilje s naglaskom na pesimističan pristup ljudskoj prirodi te jasnom distinkcijom između unutarnje i vanjske politike. Ovaj pristup često se smatra najdominantnijim, ali istovremeno i najpesimističnijim u teoriji međunarodnih odnosa. Tijekom povijesti, osnovne pretpostavke realizma tumačene su na različite načine ovisno o autorima, njihovom doprinosu teoriji i globalnim okolnostima koje su oblikovale međunarodnu politiku. (Luša, 2011.) Stoga se u radu provlače elementi realizma koji su usko odredili tu teoriju: (1) pesimističan pogled na ljudsku prirodu, (2) uvjerenje kako su međunarodni odnosi konfliktni i kako se ti sukobi često rješavaju ratom, (3) naglasak na nacionalnu sigurnost kao i (4) preživljavanje država.

Naposljetku dolazimo i do teorije konstruktivizma. Konstruktivizam je postao ključna teorija u međunarodnim odnosima zbog svoje jedinstvene perspektive koja ističe ulogu ideja, normi i identiteta u oblikovanju globalne politike. Za razliku od tradicionalnih teorija poput realizma ili liberalizma, konstruktivizam naglašava kako su društveni konstrukti ključni za razumijevanje ponašanja država i drugih aktera na svjetskoj sceni. Konstruktivizam se pojavio kao alternativa u kasnom 20. stoljeću, dovodeći u pitanje postojeće paradigme i tvrdeći kako su ideje i društveni konstrukti središnji u oblikovanju međunarodnih odnosa. Ova teorija tvrdi kako je međunarodni sustav društveno konstruiran, a ponašanje država oblikovano zajedničkim uvjerenjima, normama i identitetima. Konstruktivizam naglašava ulogu ideja u oblikovanju međunarodnih odnosa, suprotstavljajući se realizmu koji moć vidi kao primarni pokretač ponašanja država. Umjesto toga,

percipira moć i sigurnost kao društveno konstruirane koncepte. Norme, definirane kao zajednička očekivanja o primjerenom ponašanju, također su ključne za konstruktivističku analizu, ističući kako međunarodne institucije oblikuju ponašanje država. (Jović, 2016.) Gledajući teoriju konstruktivizma zajedno s regionalizmom već sada možemo pretpostaviti kako se situacija i glede Srbije i Kosova kroz povijest mijenjala uvelike radi društva, njihovih ideologija i vjerovanja te su se situacije iz prošlosti uvelike odrazile na formiranje tijeka razmišljanja čitavog društva.

Istraživačko pitanje ovoga rada koje se postavlja glasi: „Hoće li Republika Srbija u bližoj ili daljoj budućnosti prihvatiti Republiku Kosovo kao neovisnu i suverenu državu?“, dok je hipoteza rada (H1): „Republika Srbija bi mogla prešutno, mimo službenog priznanja prihvatiti neovisnost Republike Kosovo bez javnih iskaza, ali potvrđujući svojim političkim, gospodarskim i inim djelovanjem.“.

3. POLITIČKO-POVIJESNI KONTEKST ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

Povijest Srbije seže daleko u srednji vijek, no ipak ćemo naglasiti samo ključne događaje koji su oblikovali današnju svijest o državi i regiji. Odnosi Srbije i Osmanskog carstva imaju ključnu ulogu u njezinoj povijesti. Tijekom osmanske vladavine, Srbija je dosegla vrhunac moći iskorištavajući turska osvajanja i slabljenje Bizanta. Ipak, poraz u Bitci na Kosovu polju 1389. godine označio je prekretnicu. Ovaj događaj i dalje snažno obilježava srpsku kulturu i politiku, a poraz na Kosovu stvorio je percepciju Srbije, umjesto jake suverene srednjovjekovne države, kao ovisne etničke zajednice u Osmanskom carstvu. Kulturna povijest Srbije i drugih istočnoeuropskih pravoslavnih zemalja razlikovala se od katoličke Europe. Srednji vijek bio je razdoblje kada je crkva bila središte kulturnog života. Tradicionalna srpska kultura bila je usko povezana s pravoslavnom crkvom. Zapadne ideologije romantizma potaknule su koncept Velike Srbije i jugoslavenske ideje jer su isticale narodni jezik i kulturu kao najvažniji kriterij identiteta jednoga naroda. Nakon poraza na Kosovu polju, Srbija gubi moć i prestaje biti regionalna sila. U tom razdoblju dolazi do stvaranja mitova o velikoj prošlosti, ali i velikoj budućnosti Srba. Tijekom 19. stoljeća, srpski ekspanzionistički nagon izražen je u izbijanju Balkanskih ratova 1912./13. i sudjelovanje u destabilizaciji Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu. Nakon Prvog svjetskog rata, mitovi o drugom srpskom carstvu postali su jači potaknuti dominacijom srpskih vojnika u komunističkoj jugoslavenskoj vojsci posredstvom Drugog svjetskog rata. Mit o „Nebeskoj Srbiji“ obilježio je dvadeseto stoljeće. Nakon ubojstva kralja-diktatora Aleksandra Karađorđevića 1934., novinski natpisi su sugerirali kako je „odabrao kraljevstvo nebesko“ radi budućnosti Jugoslavije. Tijekom agresije potaknute politikom Slobodana Miloševića 1990.-ih godina, napadi su opravdavani kao obrana „nebeskog naroda“. Istodobno, srpski mediji šire mit o „nebeskoj Srbiji“, pogotovo u kontekstu Kosova. Pravoslavna crkva u Srbiji ima snažnu političku ulogu i često je usko povezana s državom i nacijom, što je posebno izraženo u politici. (Anzulović, 2011.)

Srpski povjesničari tvrde kako u vrijeme naseljavanja Slavena na ova područja, na Kosovu nije bilo Albanaca, dok albanski povjesničari smatraju kako su oni potomci drevnih stanovnika regije Dardanije i Ilirije. U kasnom 12. stoljeću, kralj Nemanja osvojio je Kosovo, ali je moć Srbije kasnije oslabila zbog unutarnjih sukoba i rasta Osmanskog carstva. Bitka na Kosovu polju 1389. postala je legenda kao ključna bitka koja je otvorila 400 godina turske vlasti. Austrija je privremeno osvojila Kosovo 1689. i 1737. godine, ali se povukla nakon poraza. Promjene u etničkom sastavu,

uključujući migraciju Albanaca, događale su se postupno. Nakon ustanka od 1804. do 1815., Srbija je postala poluautonomna kneževina, a Kosovo je ostalo pod Osmanskim Carstvom. Tijekom Balkanskih ratova 1912. i 1913., Srbija je osvojila Kosovo, a nakon Prvog svjetskog rata 1914.-1918., ostalo je pod srpskom kontrolom. Nakon pobjede Antante u Prvom svjetskom ratu, Kosovo postaje dio nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), pod vlašću srpskog kralja. Masovni napor naseljavanja Srba na Kosovo započeo je kako bi se razrijedila etnička albanska većina. Nakon Drugog svjetskog rata, partizani su zauzeli Kosovo, a 1945. ono postaje autonomna oblast, odnosno pokrajina unutar Srbije. Do 1980.-ih, etnički albanski nacionalizam ostao je snažan, a 1989. srpski parlament usvaja amandmane na ustav koji su znatno ograničili autonomiju Kosova. Otpušteno je više od 100.000 etničkih Albanaca, a Srbi su naseljavani na Kosovo. Uništavanje autonomije Kosova izazvalo je neizvjesnost u drugim republikama Jugoslavije. (Woehrel, 1999.)

3.1. Balkanski ratovi

Osmansko Carstvo je kroz povijest doživljavalo sukobe s Habsburškom Monarhijom i otpor neovisnih država na Balkanu, poput Grčke i Srbije. Osmanlije su, unatoč tim izazovima, uspostavile svoju vlast na Balkanu od 14. do 19. stoljeća. S područja zapadnog Balkana, Osmanlije su se povukle tek krajem 18. i početkom 19. stoljeća, no Carstvo je zadržalo svoj utjecaj. U tom razdoblju, borba za neovisnost na Balkanu postala je sve izraženija, a vizije novih vođa, poput onih u Grčkoj i Srbiji, ojačale su. Prije Balkanskih ratova, uspostavljen je Balkanski savez s ciljem oslobađanja Balkana od Osmanskog Carstva. Balkanski ratovi su se odvijali 1912.-1913. godine između Osmanskoga Carstva i Balkanskog saveza u cilju potiskivanja Turaka s teritorija balkanskih država. Savez Bugarske, Srbije, Grčke i Crne Gore - Balkanski savez - protiv Osmanlija pokrenut je mobilizacijom i poticanjem Rusije. Nacionalna svijest na jugoistoku Europe jačala je tijekom 19. stoljeća, a ekspanzionistički planovi balkanskih država usmjereni su na osvajanje osmanskih teritorija, potičući gospodarski razvoj i oslobođenje kršćanskog stanovništva. Unutarnji sukobi i rivalstvo među velikim silama dodatno su povećali napetost u regiji. Balkanski ratovi su, uz nove tehnologije poput brzometnih strojica i ručnih bombi, pružili uvid u veliki svjetski sukob koji je uslijedio 1914. godine. Osim ekspanzionističkih zahtjeva, religiozni i kulturni sukobi dodatno su pridonijeli napetostima. Iako je Carstvo bilo u krizi, ostalo je važan protivnik. Turska je bila suočena s unutarnjim i vanjskim sukobima, a sukob s Balkanskim savezom dodatno ju je

oslabio. Oslobođanje Balkana od Osmanskog Carstva i formiranje novih država postavili su temelje za promjene u Europi koje će doći s Prvim svjetskim ratom. (Dukovski, 2005.)

Prvi balkanski rat, koji se dogodio 1912. godine, bio je rezultat formiranja Balkanskog saveza s ciljem suprotstavljanja Osmanskom Carstvu radi proširenja novonastalih država na Balkanu. Mlade balkanske države poput Srbije, Crne Gore, Bugarske i Grčke počele su razvijati svoje nacionalne ideje te su se mobilizirale kako bi osigurale bolje uvjete života i razvoj urbanog društvenog života prema zapadnom uzoru. Sukob je proizlazio iz religijskih razlika, katoličanstva, pravoslavlja i islama, obzirom na dodirna mjesta s tri velike svjetske religije. Nakon niza događaja tijekom početka 20. stoljeća, sukob je postao neizbježan, a Balkan je bio pod snažnim utjecajem Rusije koja je podržavala balkanske države kako bi se suprotstavile njemačkoj i austrijskoj ekspanziji. U jesen 1912., Srbija, Bugarska, Grčka i Crna Gora udružile su se u ratu protiv Osmanskog Carstva, koje je tada već bilo oslabljeno Mladoturskom revolucijom² i ratom protiv Italije, radi promjene teritorijalne ravnoteže. Bitke su se odvijale na različitim frontama, a cilj je bio osvajanje ključnih utvrda i teritorija. Najvažnije bitke obuhvaćale su napade na istočnom bojištu, gdje su bugarske i srpske snage napredovale prema Istanbulu, dok su grčke snage prodirale na jugu. Crna Gora je također postigla značajan uspjeh na početku blokirajući Skadar, a Srbija je osigurala uspjeh u Bitolju. Nakon nekoliko mjeseci intenzivnih borbi, i nakon preliminarnih pregovora u prosincu 1912. i u svibnju 1913. godine u Londonu, potpisan je Mirovni ugovor pod vodstvom Velikih sila (Austro-Ugarske, Njemačke, Francuske, Velike Britanije i Italije) kojim je Turska izgubila sva područja u Europi osim Istanbula s bližom okolicom. Isti ugovor stvorio je i priznao novu državu Albaniju koja je proglasila neovisnost tijekom rata u studenome 1912., a velike sile su to odobrile u prosincu iste godine. Međusobni sporovi bivših saveznika oko oslobođenih područja te prethodni antagonizmi, privremeno zaboravljeni tijekom rata, nastavili su se neposredno nakon njega. Mirovni pregovori i preraspodjela teritorija nakon Prvog balkanskog rata označili su kraj Osmanskog Carstva i promjenu geopolitičke situacije na Balkanu. Iako je sukob bio relativno kratak, ostavio je dubok trag u povijesti regije, označavajući kraj jedne epohe i početak nove. (Despot, 2013.)

² Mladoturska revolucija iz 1908. je bila revolucija koju je izvela turska vojska kojom je poništena odluka ukidanja parlamenta, čime započinje proces raspada Osmanskog Carstva. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, OC je bilo u velikoj krizi te se govorilo kako je „bolesnik s Bospora“.

Drugi balkanski rat započeo je kao sukob između država članica Balkanskog saveza nakon Prvog balkanskog rata, a eskalirao je zbog niza antagonizama i sporova oko podjele osvojenih teritorija. Glavni povod za rat bio je bugarsko-srpsko-grčki sukob, potaknut zaboravljenim sukobima oko podjele Makedonije nakon stvaranja Albanije. Nastanak Albanije poremetio je prethodne planove širenja Srbije prema Albaniji i dogovore između Srbije i Bugarske o podjeli teritorija. Londonski ugovor, kao i priznanje Albanije, imali su za cilj spriječiti Srbiji pristup moru, što je izazvalo rivalitet između Srbije, Bugarske i Grčke oko Makedonije. Bugarska je planirala rat i pripremila akciju za 30. lipnja 1913. godine s ukupno pet divizija te je napala srpske snage na jednoj strani, a grčke na drugoj. Međutim, Grčka i Srbija brzo su odgovorile na bugarsku agresiju, u čemu su im se priključile i Crna Gora i Rumunjska, što je dovelo do brzog raspada bugarskih planova. Osim toga, Osmansko Carstvo se pridružilo sukobu, napredujući prema jugu zemlje, ali su se suočili s problemom kolere koji je zaustavio njihov napredak. Zbog previše protivnika, Bugarska ubrzo biva poražena i prisiljena na mir u Bukureštu, 10. kolovoza 1913. godine, kada je morala predati područja osvojena u Prvom balkanskom ratu. Veliki dio teritorija je dobila Rumunjska, dok je povijesna Makedonija podijeljena između Srbije, Grčke i Bugarske. (Dukovski, 2005.) (Despot, 2013.)

Drugi balkanski rat, ostavio je također dubok trag na Balkanu. Uništenje Balkanskog saveza i gubitak mnogih života svjedoče o katastrofi koja je obilježila ovo razdoblje. Bugarska je nakon rata ostala izolirana, a Rusija je svoju podršku preusmjerila prema Srbiji zbog promjena u političkim prilikama. Makedonski narod ostao je rastrgan između Srbije, Grčke i Bugarske, dok su teritorijalni sukobi i nacionalni sporovi ostali neriješeni. Ratni zločini tijekom sukoba samo su dodatno pogoršali situaciju. Raspodjela teritorija nakon rata donijela je promjene, sa Srbijom koja je dobila Vardarsku Makedoniju, Grčkom koja je dobila Egejsku Makedoniju i dio Trakije, dok je Bugarska zadržala Pirinsku Makedoniju. Ovaj rat označio je kraj jedne epohe i otvorio vrata novim izazovima na Balkanu, čiji su utjecaji bili prisutni tijekom cijelog 20. stoljeća. (Despot, 2013.)

Vojska Srba ostvarila je većinu teritorijalnih ciljeva na istoku i jugu Balkana tijekom ratova 1912.-1913. Međutim Austro-Ugarska, koja je kontrolirala Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Vojvodinu, sprječavala je srpsko širenje na zapadu i sjeveru. Stoga je destabilizacija Austro-Ugarske postala glavni cilj srpske vanjske politike. Nakon što je pripadnik Mlade Bosne, Srbin Gavrilo Princip u atentatu ubio nadvojvodu Franju Ferdinanda i njegovu ženu u Sarajevu 1914.,

došlo je do, posljedično, veće ekspanzije Srbije nego što se očekivalo. Umjesto stvaranja zajednice jednakopravnih naroda u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1918., zapravo je nastala Velika Srbija, s dominacijom Srba i njihove dinastije Karađorđevića. Iako je formalno bila ustavna demokracija, u praksi je bila apsolutna monarhija pod vladavinom Srba. (Anzulović, 2011.)

3.2. Dvije Jugoslavije

„Prva Jugoslavija“ ili Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, prethodnica Kraljevine Jugoslavije, formirana je 1918. godine spajanjem Države Slovenaca, Hrvata i Srba i Kraljevine Srbije. Ideja o ujedinjenju proizašla je iz potrebe za zaštitom od asimilacije i denacionalizacije, te oslobođanjem od tuđe vlasti. Međutim, razlike između Srba i Hrvata u pogledu nacionalnih ciljeva i interpretacije jugoslavenske ideje postavile su temelje za buduće sukobe. Hrvatski nacionalni cilj, potaknut prijevremom potrebom za obranom od susjednih sila i obnovom vlastite države, podrazumijevao je stvaranje južnoslavenske zajednice kao federacije ravnopravnih nacionalnih država. Nasuprot tome, Srbi su već imali svoju nacionalnu državu te je njihov primarni cilj bio oslobođenje i ujedinjenje svih Srba u jedinstvenu srpsku državu. Ideja jugoslavenske zajednice, iako privlačna za Hrvate kao sredstvo obnove vlastite države, nije bila neophodna za Srbe, što je rezultiralo različitim stavovima prema ovom pitanju. (Marković, 2008.)

Hrvati su jugoslavensku ideju doživljavali kao sredstvo obnove vlastite države, žrtvujući hrvatski nacionalni identitet u korist južnoslavenske zajednice. S druge strane, Srbi su ideju shvaćali kao sredstvo nacionalne unitarizacije, gdje bi nova jugoslavenska nacija bila uvećana srpska nacija pod drugim imenom. Ova razlika u interpretaciji jugoslavenske ideje duboko je utjecala na odnose između dvije etničke skupine. Pored toga, razlike u tumačenju jugoslavenske ideje odrazile su se i u političkom uređenju države. Hrvati su težili federaciji ili konfederaciji država unutar jugoslavenske zajednice, dok su Srbi preferirali unitarni sustav. Ta različita gledišta doprinijela su političkim napetostima unutar Kraljevine Jugoslavije, koje su kulminirale u razdoblju diktature 1929. godine. Konačno, razlike u tumačenju jugoslavenske ideje proizašle su i iz položaja Srba u Hrvatskoj te razgraničenja između Srbije i Hrvatske. Različiti državno-nacionalni programi, poput Starčevićeve ideje o hrvatskom državnom pravu i Garašaninove ideje o državi svesrpskog ujedinjenja, odražavali su različite interese i perspektive Srba i Hrvata unutar Jugoslavije. Ove razlike u nacionalnim ciljevima i tumačenju jugoslavenske ideje značajno su oblikovale odnose između Srba i Hrvata te su imale dugoročne posljedice na sudbinu Jugoslavije.

Konflikti i napetosti koji su proizašli iz ovih razlika kumulirali su se u krajnji raspad Kraljevine Jugoslavije, ukazujući na velike podjele unutar ove politički nestabilne tvorevine. (Marković, 2008.) (Samardžić, 2008.)

Atentat u Narodnoj skupštini 1928. označio je početak duboke krize u Kraljevini SHS. Kralj Aleksandar je, suočen s eskalacijom političkih podjela i nasilja, donio kontroverznu odluku - uveo je Šestosiječanjsku diktaturu 6. siječnja 1929. Ova diktatura promijenila je naziv države u Kraljevina Jugoslavija te je centralizirala vlast, eliminirajući nacionalne posebnosti i suprotstavljajući se političkoj opoziciji. Nastojanja za demokratizacijom kroz Zagrebačke punktacije 1932. naišla su na odbijanje Beograda, a nasilje je nastavilo eskalirati. Rastuće napetosti i političke podjele oslabile su Jugoslaviju prije izbijanja Drugog svjetskog rata. Nakon potpisivanja Trojnog pakta 1941., Jugoslavija je postala ključna točka i za Saveznike, i za Sile Osovine. Nakon državnog udara u ožujku 1941., te promptne njemačke invazije i podjele zemlje na marionetske tvorevine, Jugoslavija je postala bojište za borbu između okupatorskih sila i partizana. Nakon rata, Kraljevina Jugoslavija nikada više nije obnovljena u predratnim granicama i s predratnim režimom te je, nakon savezničke pobjede 1945. godine, na tom području uspostavljena, prvo Demokratska Federativna Jugoslavija, a zatim i država - Federativna Narodna Republika Jugoslavija, koja je kasnije postala Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. (Calic, 2019.)

Demokratska Federativna Jugoslavija, naziv koji označava prijelazno razdoblje između Kraljevine Jugoslavije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, obilježeno je političkim previranjima i promjenama. Nakon što je kralj Petar II. Karađorđević pristao na formiranje kraljevskog namjesništva, Josip Broz Tito dobio je mandat za formiranje privremene vlade. Nova vlada nije prisegnula kralju, a ime države promijenjeno je u Demokratsku Federativnu Jugoslaviju, unatoč zadržavanju monarhije. U ožujku 1945., formirana je privremena vlada pod Titovim predsjedništvom, u koju su ušli članovi Narodno-oslobodilačkog odbora Jugoslavije (NKOJ) i građanski političari. Međutim, politički utjecaj građanskih stranaka bio je ograničen. Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) proglašena je 29. studenog 1945., a kraljevska dinastija Karađorđevića lišena je svih prava. Tito je imenovan za premijera, a kasnije je postao predsjednik Republike. Ustav FNRJ donesen je 30. siječnja 1946., a republike, njih šest, ustavom su dobile značajnu autonomiju. Granice su preuređene, a teritorij je podijeljen različitim regijama obzirom na njihovu etničku i povijesnu pripadnost. Tijekom Drugog svjetskog rata, Komunistička partija

Jugoslavije (KPJ) pod vodstvom Tita organizirala je partizanski otpor okupatorima. Nakon rata, KPJ je preuzela vlast i uspostavila jednostranački režim. Provodila je masovna ubojstva, protjerivanja stanovništva i nacionalizaciju imovine, eliminirajući sve građanske političare iz političkog života. Demokratska Federativna Jugoslavija predstavljala je prijelazno razdoblje između monarhije i socijalističke republike. Iako je zadržala neke elemente monarhije, poput formalne titule kralja, bila je pod snažnim utjecajem komunističke partije i Tita, što je postavilo temelje za daljnji razvoj socijalističke Jugoslavije. (Calic, 2019.)

„Druga Jugoslavija“ ili Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), čije je izvorište Drugo zasjedanje AVNOJ-a 1943. godine, suočila se s izazovima demokratizacije i ekonomske reforme. Privatni kapital i politički pluralizam predstavljali su ključne korake prema demokraciji, no nailazili su na otpor unutar konzervativnih struja u Savezu komunista. Ideja nestranačke demokracije prevladavala je nad potrebom za višestranačkim sustavom, ograničavajući stvarni prostor za demokratizaciju. Samoupravljanje, umjesto da bude put prema demokratskoj transformaciji, postalo je sredstvo očuvanja monopola vlasti komunista, doprinoseći ubrzanom raspadu države. Nacionalna pitanja dodatno su destabilizirala situaciju, a nezadovoljstvo pojedinih naroda, poput Slovenaca, Hrvata i Srba, pridonijelo je konačnom raspadu Jugoslavije. Sukobi između nacionalnih ciljeva i ideoloških ograničenja oblikovali su sudbinu Jugoslavije, a nedostatak prevladavanja unutarnjih proturječnosti doveo je do njezina raspada. (Marković, 2008.)

Na temelju ranijih odluka AVNOJ-a³ iz 1943. godine, ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije i dvodomni parlament osnovani su u siječnju 1946. godine. Ustav je priznao pet konstitutivnih naroda nove multinacionalne države: Slovence, Hrvate, Srbe, Makedonce i Crnogorce. Tek u 1960.-ima, Muslimani (kasnije Bošnjaci) su emancipirani kako bi postali šesti takav narod. Prije toga, morali su se proglasiti ili etnički neodređenima ili muslimanskim Srbima ili muslimanskim Hrvatima. Komunističko iskustvo između dva rata potaklo je izričito odbacivanje ideje spajanja svih susjednih naroda u nadsocijalnu jugoslavensku naciju. Istodobno, Titu je bilo jednako važno spriječiti dominaciju najbrojnijeg naroda, to jest Srba. U SFRJ, socijalizam je bio temeljna ujedinjujuća snaga i glavno ideološko ljepilo u državi sastavljenoj od različitih naroda. No, politika nacionalnosti predstavljala je zahtjevnu ravnotežnu akrobaciju. S jedne strane, pružala je prostor za nacionalne, vjerske i kulturne aktivnosti; s druge strane, pokušavala je odlučno suzbiti

³ Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

sve oblike netolerancije i šovinizma. Patriotsko obrazovanje i panjugoslavenska svijest trebali su spriječiti sukobe i osigurati mir, no prevladavanje unutarnjih proturječnosti na kraju je doveo do raspada SFRJ u nizu ratova u prvoj polovici 1990.-ih. U jugoslavenskom društvu, napredak je često bio popraćen traumama i ljudskim gubicima koji su postali predmet manipulacija. Otpori europskoj integraciji prostora bivše Jugoslavije često su bili zasnovani na povijesnim i kulturnim predrasudama, stvarajući prepreke na putu ka pomirenju i prosperitetu. Iako je Jugoslavija imala potencijal za ostvarenje demokratskih ideala i regionalne stabilnosti, propustila je iskoristiti prilike koje su joj se pružile, što je na kraju dovelo do njezine propasti. (Calic, 2019.)

3.3. Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i uspostava Savezne Republike Jugoslavije

Raspad SFRJ predstavljao je kompleksan proces koji je obilježio kraj jedne ere i početak nove povijesne epohe za narode bivše Jugoslavije. Nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. godine, zemlja se suočila s ozbiljnom ekonomskom krizom, dok je međunarodna situacija održavala prividnu stabilnost. Raspad komunističkog bloka dodatno je oslabio stabilnost zemlje, a napetosti su prethodno eskalirale nakon prosvjeda na Kosovu 1981. godine. Dolazak Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji 1986. godine označio je radikalizaciju političke situacije. Pokušaji centralizacije vlasti sukobili su Srbiju s drugim republikama. Stvaranje novih nacionalističkih struja i zahtjeva za većom autonomijom republika dovelo je do krajnjeg raskola unutar Saveza komunista Jugoslavije na izvanrednom kongresu 1990. godine. Umjesto da demokratske promjene budu prvi korak prema stabilnoj demokraciji, politička vodstva šest republika odlučila su održati izbore tijekom 1990. godine, što je samo ubrzalo proces dezintegracije. Transformacija u višestranački sustav potakla je pitanja etničke pripadnosti i dezintegracije. Pojavile su se stranke organizirane prema etničkom identitetu, a ne prema političkim programima. Nacionalističke stranke dominirale su političkom scenom, koristeći etničku solidarnost kao sredstvo za mobilizaciju populacije. Raspad SFRJ rezultirao je stvaranjem novih nacionalnih država, ali i sukobima i krizama. U Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji, stranke koje su zagovarale neovisnost prevladale su na izborima. U Srbiji i Crnoj Gori, socijalisti su ostali na vlasti, dok su u Bosni i Hercegovini tri stranke povezane s etničkim skupinama dominirale na izborima. Napetosti su eskalirale kroz političke sukobe, masovne skupove te formiranje vlastitih policijskih i vojnih snaga u nekim republikama. Nacionalističke struje, poput onih u Srbiji pod vodstvom Slobodana Miloševića, naglašavale su zaštitu nacionalnog jedinstva, dok su druge republike težile ka neovisnosti. Stvaranje nove političke stvarnosti rezultiralo je referendumima i deklaracijama neovisnosti u Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, BiH, te na Kosovu, ignorirajući ustavni sud i službeni Beograd. Međutim, raspad Jugoslavije nije prošao bez otpora. Jugoslavenska narodna armija, pod utjecajem srbijanskog političkog vrha, nastojala je zadržati federaciju silom, dok su republike tražile neovisnost. Identiteti su se ponovno definirali, a dugotrajni mehanizmi dijeljenja moći više nisu funkcionirali. Kolebanje političkog poretka, dezintegracija multietničkih sfera i gubitak državnog monopola nad moći stvorili su opasni vakuum. Situacija je eskalirala u sukobe i ratove, posebice u Bosni i Hercegovini, gdje su etničke stranke dominirale političkom scenom. Slovenija, Hrvatska i Makedonija proglasile su neovisnost

tijekom 1991. godine, a BiH 1992. što je izazvalo niz oružanih sukoba. Slijedom toga, odvalo se i stvaranje Savezne Republike Jugoslavije 1992. godine, kao zajednice Srbije i Crne Gore, koje isprva nije bilo priznato od strane međunarodne zajednice. (Calic, 2019.) (Anzulović, 2011.)

Dana 27. travnja 1992., Srbija i Crna Gora proglasile su formiranje Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), s Dobricom Ćosićem kao prvim predsjednikom (1992.-1993.). SRJ je prema popisu iz 1991. godine, imala je 10,4 milijuna stanovnika. Demografska struktura obuhvaćala je 62% Srba, 17% Albanaca, 5% Crnogoraca, 3% Mađara, 3% Muslimana i drugih. Već 30. svibnja 1992. SRJ se našla pod međunarodnim sankcijama, koje je proglasilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, zbog sudjelovanja u ratu protiv Bosne i Hercegovine. Rezolucija 757 zabranila je svu međunarodnu trgovinu sa SRJ i blokirala jugoslavenska financijska sredstva u inozemstvu, osim za medicinsku i humanitarnu pomoć te hranu. Teške ekonomske sankcije potrajale su do kraja rata u BiH i rata s Hrvatskom, završivši Daytonskim sporazumom 21. studenoga 1995. godine. Sankcije su suspendirane 22. studenoga 1995., a potpuno ukinute 1. listopada 1996. Međutim, 1998. godine ponovno su uvedene sankcije Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država zbog rata na Kosovu. Zbog međunarodnih sankcija i ratovanja, najmanje polovica stanovništva SRJ živjela je u siromaštvu i preživljavala zahvaljujući međunarodnoj humanitarnoj pomoći. Unutar SRJ, politički je dominirala Srbija, a njezin predsjednik Slobodan Milošević (1989.-1997.) postao je predsjednik SRJ 1997. godine. Zbog represije nad kosovskim Albancima, NATO-ove snage su 24. ožujka 1999. započele napade na strateške ciljeve unutar SRJ. Nakon dogovorenog povlačenja jugoslavenske vojske, UN je uspostavio privremenu upravu na Kosovu, s NATO-ovim snagama koje su nadzirale regiju od 12. lipnja 1999. godine. Zbog podređenog položaja unutar SRJ, Crna Gora je od 1997. težila autonomnijoj politici. To je uključivalo reformu financijskog sustava, uspostavu vlastite policijske snage i granične kontrole, uz zagovaranje neovisnosti. Krajem 1990.-ih, SRJ je praktički prestala funkcionirati kao zajednička država Srbije i Crne Gore. U rujnu 2000., Vojislav Koštunica, vođa Demokratske stranke Srbije i kandidat Demokratske opozicije Srbije (DOS), izabran je za predsjednika SRJ. Ova politička promjena olakšala je prijam SRJ u UN 1. studenog 2000. i druge međunarodne organizacije. Unutarnji odnosi u SRJ promijenili su se i pobjedom DOS-a na parlamentarnim izborima u Srbiji, u prosincu 2000. godine. Uz sudjelovanje Europske unije, savezni i republički lideri dogovorili su 14. ožujka 2002. preuređenje SRJ u novu državnu zajednicu nazvanu Srbija i Crna Gora, što je provedeno donošenjem Ustavne povelje 4. veljače 2003. godine. Međutim, ova zajednica bila je kratkog vijeka i raspala se 2006. godine nakon što je Crna Gora

nakon referenduma u svibnju 2006. proglasila neovisnost. Ovo razdoblje obilježilo je značajnu transformaciju političkog krajolika regije, odražavajući stalne napetosti i težnje za suverenosti i autonomijom unutar konstitutivnih republika. Iz ove turbulentne povijesti, možemo izvući zaključak o kompleksnosti političkih, etničkih i međunarodnih odnosa na Balkanu. Formiranje i raspad SRJ ilustrira kako međunarodne sankcije, unutarnje političke tenzije i težnje za neovisnošću mogu oblikovati sudbine naroda i država. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. - 2024.)

Godinu dana nakon Titove smrti, Kosovo je 1981. postalo poprištem nasilnih prosvjeda potaknutih političkim frustracijama i ekonomskim teškoćama. Albanci su tražili neovisnu republiku, dok su lokalni Srbi osjećali diskriminaciju. Migracija Srba iz pokrajine dodatno je polarizirala regiju. Nacionalne strasti su se rasplamsale, a Kosovo je postalo simbol srpskog identiteta i kolektivne diskriminacije. Kult Gospe, Kosovski mit i Bitka kod Badra su sakralizirali nacionalne identitete, dok je oživljavanje religije jačalo emocionalnu povezanost s etničkom zajednicom. Preuzevši Savez komunista Srbije 1986., Slobodan Milošević je istaknuo Kosovski mit, potičući nacionalistički sentiment, dok su Albanci ogorčeni zbog gubitka autonomije. Ovi događaji naglašavaju sukob između srpskog nacionalizma i albanskog traženja neovisnosti, što je dovelo do eskalacije napetosti i otvorenog sukoba. U isto vrijeme, Jugoslavenska narodna armija postala je naoružana sila bez države zbog raspada Jugoslavije. Slovenija i Hrvatska su mobilizirale vlastite snage i prikupljale oružje, dok je general Veljko Kadijević prijetio intervencijom za obranu teritorijalnog integriteta. Jugoslavija je ušla u fazu raspada, pripremajući se za rat. Identiteti su se mijenjali, a politički poredak kolabirao, stvarajući opasan vakuum. Sukob je eskalirao kada su u svibnju 1991. srpski i crnogorski vođe blokirali hrvatskog člana jugoslavenskog Predsjedništva Stjepana Mesića kao njegova predsjednika, dodatno produbljujući podjele. Situacija je postajala sve eksplozivnija, a zemlja je klizila prema sukobu. (Calic, 2019.)

4. RAT NA KOSOVU 1998.-1999. GODINE I NATO-ova VOJNA INTERVENCIJA 1999. GODINE U SRBIJI

Nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma potvrđenog u Parizu u prosincu 1995., koji je bio namijenjen donošenju trajnog mira u bivšoj Jugoslaviji, nadanja su bila narušena izbijanjem nemira na Kosovu tijekom 1997. godine. Albanci na Kosovu, osjećajući se „zaboravljenima iz Daytona“, počeli su isticati svoje zahtjeve za neovisnošću, koji su dosad ignorirani od strane Zapada. Gubitak autonomije, zloupotreba ljudskih prava i ekonomske teškoće potaknuli su pojavu Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) i seriju terorističkih napada. Reakcija srpskih sigurnosnih snaga bila je masovni obračun, rezultirajući masovnim protjerivanjima i ubojstvima, dok međunarodne sankcije nisu uspjele smiriti situaciju. (Calic, 2019.)

U svibnju 1992. kosovski Albanci održali su izvaninstitucionalne izbore na kojima je pobijedio Demokratski savez Kosova (alb. LDK), a njen vođa, Ibrahim Rugova, postao je predsjednik. Tituliran 'kosovskim Gandhijem' Rugova se zalagao za mirno, nenasilno rješavanje kosovskog pitanja i međunarodnu podršku. Međutim, dio albanskog iseljništva (osobito u zapadnoj Europi gdje je 1993. bilo oko 360.000 kosovskih Albanaca), tražio je radikalniji otpor. Početkom 1990.-ih, srbijanska represija se nastavila uz povremene sukobe s albanskim naoružanim skupinama. Od sredine 1990.-ih, sukobi su postali učestaliji, a Oslobođilačka vojska Kosova (alb. UÇK) započela je snažniju borbu sa srbijanskim snagama u veljači i ožujku 1998., predvođena Hashimom Tačijem. Na izborima u ožujku 1998., koje Srbija ponovno nije priznala, Rugova i LDK ponovno su pobijedili. Srpske snage su počinile brojne zločine nad albanskim civilima, izazvavši međunarodne reakcije i ograničene sankcije protiv SRJ u travnju 1998. Do listopada 1998. izbjeglo je oko 98.000 Albanaca, dok je oko 200.000 bilo raseljeno. Tijekom etničkih progona od ožujka do lipnja 1999., protjerano je oko 860.000 Albanaca, a broj ubijenih civila procjenjuje se od 5.000 do 11.000. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. - 2024.)

Napetost je eskalirala nakon masakra u Račku 1999. godine, kada je NATO pokrenuo zračne udare protiv Srbije, što je označilo početak vojnog sukoba. Odbijanje Slobodana Miloševića da u ožujku 1999. prihvati mirovni plan u Rambouilletu⁴ izazvalo je vojnu intervenciju NATO-a, potičući osudu srpskih oružanih snaga i specijalne policije. Uslijedio je masovni egzodus stanovništva, dok su optužbe o „etničkom čišćenju“ na Kosovu potaknule međunarodnu zajednicu na akciju. Kao odgovor na srpsko odbijanje, NATO je pokrenuo troipolmjesečne zračne udare, što je dovelo do još većeg stradanja i raseljavanja. (Calic, 2019.)

Revizija strategije NATO-a u sukobu sa SR Jugoslavijom, zapravo sa Srbijom jer je Crna Gora iz političkih razloga pošteđena udara, proizlazi iz nedostatka političkih postignuća unatoč vojnim uspjesima. Iako su zračni udari trajali mjesecima, nisu doveli do željenih rezultata. Primarni cilj bio je prisiliti Slobodana Miloševića na prihvaćanje Rambouilletskeg sporazuma i omogućiti dolazak NATO-ovih kopnenih snaga na Kosovo kako bi se stabilizirala situacija na Balkanu. Međutim, nedostatak koherentnosti u strategiji doveo je do promjene pristupa. Pretpostavke o efikasnosti vojne intervencije zračnim udarima pokazale su se neutemeljenima. Unatoč početnim vojnim uspjesima, strategija je podbacila u postizanju političkih ciljeva. NATO je odlučio koristiti isključivo zračnu moć, što se pokazalo nedovoljnim za slamanje otpora Miloševića. Operacija Allied Force⁵, iako planirana kao model budućih akcija NATO-a, nije postigla očekivani politički uspjeh. Nedostatak koordinacije između vojnih i političkih ciljeva doveo je do sumnji u primjenjivost takvog pristupa. Iskustva iz prošlosti sugeriraju kako isključiva upotreba zračne moći rijetko dovodi do željenih rezultata. Stoga se NATO suočavao s potrebom za reevaluacijom strategije kako bi postigao svoje ciljeve na Balkanu. Novi pristupi možda će biti potrebni kako bi se riješili kompleksni politički i etnički problemi u regiji. Unatoč javnom negiranju, tiha priprema dolaska kopnenih snaga u Albaniju ukazivala je na promjenu smjera u NATO-ovoj strategiji. NATO je inzistirao na prihvaćanju preduvjeta prije ozbiljnih pregovora s Miloševićem, uključujući

⁴ Sporazum iz Rambouilleta, formalno Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu, bio je predloženi mirovni sporazum između delegacije Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije s jedne strane i delegacije političkih predstavnika etničkih Albanaca, većinsko stanovništvo Kosova s druge strane. Izradio ga je Sjevernoatlantski pakt (NATO) i nazvan po Château de Rambouillet, gdje je prvobitno predložen početkom 1998. Između ostalog, sporazum je pozivao na 30 000 NATO mirovnih trupa na Kosovo; neometano pravo prolaska NATO trupa na jugoslavenskom teritoriju; i imunitet za NATO i njegove agente prema jugoslavenskom zakonu. Strana kosovskih Albanaca potpisala je sporazum 18. ožujka 1999., međutim odbijanje jugoslavenske i srpske strane da potpišu sporazum dovelo je do bombardiranja Jugoslavije 1999. godine. (Calic, 2019.)

⁵ Operacija savezničkih snaga.

zaustavljanje vojnih akcija na Kosovu, siguran povratak izbjeglica i povlačenje jugoslavenskih vojnika s Kosova. Plan je bio uspostaviti dugoročni protektorat nad Kosovom radi rješavanja statusa te regije. Intenziviranje zračnih napada i naftni embargo trebali su dodatno oslabiti Miloševića i prisiliti ga na pregovore. Unatoč napuklinama u jedinstvu članica NATO-a, SAD je igrao ključnu ulogu u postizanju političkih ciljeva. Nova strategija NATO-a trebala je osigurati kopnenu intervenciju radi rješavanja statusa Kosova i osigurati stalno prisustvo SAD-a i NATO-a u regiji. Ova akcija je utjecala na stabilnost Balkana te je predstavljala i prelazak NATO-a u samostalnije djelovanje bez UN-a, što ja odredilo njegovu budućnost. (Barić, 1999.)

Kosovo je bio poprištem strašnih zločina protiv čovječnosti, masovnih protjerivanja i ratnih zločina, što je zahtijevalo hitnu međunarodnu reakciju. NATO-va vojna intervencija na Kosovu bila je široko prihvaćena, ali i kritizirana, potičući duboke rasprave među stručnjacima za međunarodno pravo. Sada, kada je NATO-vo bombardiranje postalo faktički čin i političko rješenje blagoslovljeno od strane Vijeća sigurnosti, pravna pitanja humanitarne intervencije mogu se razmatrati s više mudrosti. Prije Drugog svjetskog rata, međunarodno pravo jasno je zabranjivalo intervenciju bilo koje države unutar teritorija druge države bez njezinog pristanka. Povelja UN-a iz 1945. dodatno je potvrdila ovu zabranu, navodeći u članku 2(4) kako je prijetnja ili uporaba sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke neovisnosti bilo koje države zabranjena, osim u slučaju samoobrane. Argumenti protiv jednostrane intervencije naglašavaju kako takve akcije trebaju ostati nezakonite jer opravdanje za humanitarnu intervenciju često može biti nejasno, s nesigurnostima oko činjenica i motiva. Umjesto toga, potrebno je razviti oblike kolektivne intervencije koji su odgovorni i legitimni. NATO-ova akcija na Kosovu, iako nije bila ovlaštena od strane Vijeća sigurnosti, opravdana je bila zbog ozbiljnih kršenja ljudskih prava i prijetnje međunarodnom miru i sigurnosti. Ova kolektivna intervencija pod okriljem NATO-a pružila je zaštitu od zloupotrebe pojedinačnih moćnih država i omogućila brzu reakciju na humanitarnu krizu. Međutim, pravo veta stalnih članica Vijeća sigurnosti predstavljalo je ključnu prepreku za ovlašćivanje humanitarne intervencije. Strah od veta Ruske Federacije ili NR Kine možda je potaknulo djelovanje NATO-a bez prethodnog ovlaštenja, pokazujući nedostatak djelotvornosti Vijeća sigurnosti u rješavanju hitnih humanitarnih situacija. Kosovo nas podsjeća na potrebu za reformama u zakonima i procedurama kako bi se omogućile odgovorne kolektivne intervencije. Jedna od mogućnosti je iznimka od veta za humanitarne intervencije koje su odobrili regionalni blokovi pod nadzorom Vijeća sigurnosti. Ovo bi omogućilo bržu i učinkovitiju reakciju na humanitarne krize, dok bi

istovremeno osiguralo nadzor i odgovornost međunarodne zajednice. Kosovo pruža važne lekcije o potrebi za prilagodbom međunarodnog prava kako bi se omogućilo odgovorno djelovanje u slučaju masovnih kršenja ljudskih prava i humanitarnih kriza. Kolektivna intervencija može biti legitimna i opravdana u određenim situacijama, ali zahtijeva jasne zakonske okvire i mehanizme nadzora kako bi se osigurala odgovornost i poštovanje osnovnih principa međunarodnog prava. (Henkin, 1999.)

Prilikom objašnjavanja vojne intervencije na Kosovu, Sjedinjene Američke Države su istaknule ciljeve NATO-ve akcije, umjesto oslanjanja na međunarodno pravo kao ovlaštenje za upotrebu sile. Predsjednik SAD-a Bill Clinton je naglasio kako je akcija bila usmjerena na sprječavanje humanitarne katastrofe, očuvanje stabilnosti u ključnom dijelu Europe i održavanje vjerodostojnosti NATO-a. Pravници američke vlade, svjesni presedana, koristili su se takozvanim „čimbeničkim pristupom“, miješajući okolnosti i principe kako bi opravdali argumente za intervenciju. Iako neki smatraju ove argumente elegantnima, postoji paradoks u tome kako nijedan argument samostalno ne može u potpunosti prevladati, ali zajedno djeluju uvjerljivo. SAD nije u krivu kada tvrdi kako intervencija ima određenu mjeru legitimnosti na temelju rezolucija Vijeća sigurnosti, iako nema izravnog izricanja ovlasti za NATO-ovu akciju. Vijeće sigurnosti je u nekoliko rezolucija djelovalo pod Poglavljem VII UN Povelje, definirajući sukob na Kosovu kao međunarodnu krizu i prijetnju regionalnom miru i sigurnosti. U rezolucijama 1160, 1199 i 1203, Vijeće je zahtijevalo primirje, podržavalo povlačenje jugoslavenskih snaga i pozivalo na međunarodnu vojnu prisutnost na Kosovu radi sprječavanja humanitarne katastrofe. Ove rezolucije pružaju pravnu osnovu za intervenciju, iako su NR Kina i Ruska Federacija izrazile suzdržanost zbog aluzija na upotrebu sile. Podrška Vijeća sigurnosti za međunarodnu vojnu prisutnost na Kosovu nakon sukoba dodatno legitimizira NATO-ve akcije. Rezolucija 1244 ovlastila je međunarodnu sigurnosnu prisutnost na Kosovu za korištenje svih potrebnih mjera kako bi ispunila svoje odgovornosti, uz paralelno „međunarodno civilno prisustvo“ radi promicanja obnove i stabilizacije regije. Iako neki možda osporavaju legitimnost intervencije, činjenica je kako su rezolucije Vijeća sigurnosti pružile pravnu osnovu i međunarodnu potporu za akcije NATO-a na Kosovu. Ova situacija otvara pitanja o pravnoj legitimnosti vojnih intervencija radi zaštite ljudskih prava i sprječavanja humanitarnih katastrofa, ali i ističe važnost međunarodne suradnje i podrške u rješavanju međunarodnih kriza. Trećeg dana zračne kampanje, Vijeće sigurnosti odbilo je osuditi vojnu intervenciju NATO-a. Prijedlog rezolucije koji su ponudili članovi iz Bjelorusije, Indije i

Rusije bio je preglasan s 12-3. Glavni tajnik UN-a Kofi Annan izrazio je „duboko žaljenje“ zbog propasti pregovora u Rambouilletu i priznao mogućnost legitimnosti upotrebe sile u cilju postizanja mira. Iako odluka Vijeća nije izravno ovlasila akciju NATO-a, to ne znači da je akcija bila potpuno nezakonita ili jednakopravna agresiji. Stav glavnog tajnika je pažljivo vagan, ističući kako Vijeće ima „primarnu odgovornost“ za održavanje mira i sigurnosti, te kako bi trebalo biti uključeno u svaku odluku o upotrebi sile. Međutim, izostanak nove rezolucije Vijeća sigurnosti predstavlja nevoljkost Rusije pri podržavanju akcije NATO-a, ograničavajući tako njezinu kontrolu i utjecaj. Unatoč tome, Rusija je bila dio pregovora u Rambouilletu i ostala je dio kontaktne grupe, sugerirajući nijanse međunarodnih komunikacija koje se protežu dalje od službenih tekstova. Retorika u međunarodnim odnosima često je usmjerena na umirivanje domaće baze nego na određivanje akcija, što postavlja izazov idealu transparentnosti u međunarodnom pravu. Ipak, međunarodno pravo, u primjeni, mora uzeti u obzir kako diplomacija zapravo funkcionira. Uloga regionalnih organizacija također pruža plašt legitimnosti za akciju NATO-a. Evolucija prakse Vijeća sigurnosti pokazuje kako je odgađanje odobrenja regionalnih akcija postalo uobičajeno, a neke su akcije čak i tretirane s implicitnim odobrenjem nakon događaja. Ideal multilateralne akcije teži postizanju nekoliko ciljeva, uključujući čuvanje neutralnosti i izbjegavanje eskalacije sukoba. (Wedgwood, 1999.)

Događaji iz 1990.-ih u bivšoj SFR Jugoslaviji često se zanemaruju u raspravama o današnjim odnosima između Rusije i Zapada. Mnogi ne shvaćaju zašto je javno mnijenje u Rusiji, koje je nakon raspada Sovjetskog Saveza gledalo blagonaklono na SAD i Zapadnu Europu, odjednom postalo skeptično prema Zapadu. NATO-ova vojna intervencija protiv Jugoslavije 1999. bila je ključna za promjenu percepcije mnogih Rusa prema Zapadu. Ruski povjesničar Jevgenij Norin istaknuo je kako su naivne i idealističke iluzije mnogih Rusa razbijene tim događajima. Tijekom bombardiranja Jugoslavije od strane NATO-a 1999., Rusija je podržavala Srbe, zbog povijesnih veza i zajedničkog iskustva raspada Sovjetskog Saveza. Norin je objasnio kako su se mnogi Rusi duboko suosjećali sa Srbima, smatrajući kako je Rusija izbjegla sudbinu Jugoslavije samo zato što je nuklearna sila. Međutim, unatoč podršci, Rusija nije mogla pružiti značajnu vojnu podršku Srbima zbog unutarnjih problema, uključujući ekonomsku krizu i političku nestabilnost. Nakon bombardiranja, Rusija je pokušala sudjelovati u mirovnim operacijama na Kosovu, ali NATO nije bio voljan prihvatiti rusku ulogu. Planiran je ulazak ruskih trupa na Kosovo kao dio mirovnih snaga, ali politički i vojni nesporazumi između Rusije i NATO-a onemogućili su

realizaciju tog plana. Iako su ruske snage pokazale spremnost za sudjelovanje, nisu imale ključnu ulogu na Kosovu nakon mirovnog sporazuma. Norin je istaknuo kako su posljedice ovih događaja bile razočaravajuće za Rusiju. Unatoč pokušajima, Rusija nije uspjela osigurati zaštitu za kosovske Srbe nakon raspada Jugoslavije. To je dovelo do osjećaja razočaranja i frustracije u Rusiji zbog nedostatka političke i vojne moći za suprotstavljanje zapadnom utjecaju. Na kraju, Norin je zaključio kako je ruska intervencija na Kosovu predstavljala prvo rusko otvoreno suprotstavljanje Zapadu nakon raspada Sovjetskog Saveza. Unatoč tome što nije uspjela ostvariti svoje ciljeve na Kosovu, ta epizoda je imala simboličan značaj za Rusiju i njezinu vanjsku politiku. (Đ.M., 2022.)

NATO-ova intervencija na Kosovu 1999. godine obilježila je važan trenutak u povijesti humanitarnih intervencija i međunarodnog prava. Iako su mnogi smatrali ovu intervenciju trijumfom u zaštiti ljudskih prava i sprječavanju daljnjih zločina, bila je i predmet kritika zbog navodne selektivnosti i nedostatka interesa za slične krize. Kritičari su tvrdili kako je intervencija motivirana nacionalnim interesima i kako je stvorila dvostruke standarde. Ova intervencija nije bila izolirani događaj, već se mora sagledavati u kontekstu jugoslavenskih ratova i šireg političkog okruženja Balkana. Slične rasprave o legitimnosti vojnih intervencija vodile su se i tijekom ratova u Bosni i Hercegovini, posebno nakon genocida u Srebrenici 1995. godine. Pitanje je li NATO-ova intervencija na Kosovu bila uspješna u zaštiti civila i sprječavanju daljnjih zločina i danas ostaje otvoreno, jer teško je procijeniti kako bi se situacija razvijala bez intervencije. Operacija Savezničke snage⁶ (službeni naziv za NATO-ovu vojnu intervenciju), koja je započela zračnim napadima u ožujku 1999., završena je u lipnju iste godine nakon što je Srbija povukla sve svoje vojnike iz Kosova. Međutim, iako su vojne aktivnosti završile, posljedice intervencije su i dalje bile prisutne. Djela osвете Albanaca prema kosovskim Srbima i masovni egzodus Srba s Kosova u Srbiju uslijedili su nakon intervencije. U toj napetoj situaciji, UNMIK i KFOR preuzeli su ulogu stabilizacije regije, ali i suočili su se s izazovima suočavanja s posljedicama rata. Ključno je razumjeti pojam „humanitarne intervencije“ kako bismo procijenili karakter NATO-ove intervencije na Kosovu. Ovaj koncept odnosi se na primjenu vojne sile radi zaustavljanja masovnih zločina i zaštite ugroženog civilnog stanovništva. Međutim, to često stavlja pod upitnik načelo državnog suvereniteta, jer se primjenjuje samo kada država nije u stanju ili ne želi spriječiti takve zločine. Rasprave o legitimnosti NATO-ove intervencije nisu novost. Novi humanitarizam

⁶ Operacija Allied Force.

zagovarao je pravo na intervenciju iz moralnih razloga kako bi se zaustavili zločini protiv ljudskih prava, odbacujući neutralnost tradicionalnih organizacija poput Crvenog križa. NATO-va intervencija na Kosovu odigrala je važnu ulogu u razvoju ovog koncepta. Unatoč kritikama, mnogi su je vidjeli kao ključni iskorak u zaštiti ljudskih prava. Međutim, postojali su i oni koji su tvrdili da je stvorila dvostruke standarde, posebice kada je riječ o reakciji na druge krize ljudskih prava. Kroz prizmu medijskog oblikovanja, vidimo kako su masovni mediji odigrali važnu ulogu u oblikovanju percepcije o ratu na Kosovu. Medijski prikazi masovnih zločina i suosjećanje za patnju drugih ključni su faktori u političkoj mobilizaciji. Izvještaji o ratu na Kosovu utjecali su na javno mišljenje i potaknuli političke odluke širom svijeta, što je često opisivano kao „CNN-ov efekt“. U kontekstu politika sjećanja, vidimo kako su zemlje regije i dalje oblikovale percepciju o intervenciji na Kosovu. U Srbiji, bombardiranje se pamti kao nepravedni napad na suverenu državu, dok se u Kosovu intervencija često doživljava kao presudni oslobađajući čin. Ove različite interpretacije doprinose daljnjem polariziranju regije i otežavaju procese pomirenja i izgradnje povjerenja. U cjelini, NATO-ova intervencija na Kosovu predstavlja složen događaj koji se ne može jednostavno ocijeniti kao uspješan ili neuspješan. Ona je imala dugoročne posljedice za regiju, kako politički, tako i društveno. Bez obzira na kontroverze i kritike, ta intervencija ostaje važan dio moderne povijesti Balkana i međunarodnih odnosa. (Ristić & Satjukow, 2022.)

Slobodan Milošević je na kraju pristao pretvoriti Kosovo u UN-ov protektorat, dok je usvojena rezolucija UN-a 1244 koja je osnovala Misiju UN-a za privremenu upravu Kosova. Srbija je, nakon završetka rata, prolazila kroz političke promjene, s obaranjem Miloševića i prelaskom na funkcionirajuću demokraciju nakon prosvjeda 5. listopada 2000. Istovremeno, OVK je nastavio svoje aktivnosti u Preševskoj dolini i Makedoniji, potičući regionalne sukobe. Međunarodna posredovanja dovela su do mirovnog sporazuma 2001. koji je pružio neka prava Albancima i donekle stabilizirao situaciju. Tijekom 2003. Jugoslavija kao naziv države prestaje postojati, a Crna Gora je 2006. proglasila neovisnost, nakon čega su uslijedila priznanja drugih zemalja, uključujući Srbiju. Kosovo je jednostrano proglasilo neovisnost u veljači 2008., unatoč protivljenju Srbije. Međunarodna zajednica je bila podijeljena oko priznanja, no tanka većina zemalja UN-a priznala je Kosovo uz protivljenje takvom činu i Rusije i Kine. Raspodjela moći nakon više etapnog raspada bivše Jugoslavije rezultirala je političkim promjenama i regionalnim sukobima, dok su međunarodni naponi za stabilizaciju regije ostali kontroverzni i izazovni. (Calic, 2019.)

5. REPUBLIKA SRBIJA I REPUBLIKA KOSOVO NAKON NATO-ove VOJNE INTERVENCIJE 1999. U BILATERALNOM I MULTILATERALNOM KONTEKSTU

Na početku 21. stoljeća, nakon raspada Jugoslavije, sedam država - Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija i Kosovo - suočile su se s izazovom uspostavljanja novih nacionalnih identiteta i teritorijalnih granica. Raspad jugoslavenske federacije šest republika i dviju pokrajina izazvao je duboke nacionalne tenzije koje su ostale neriješene, ostavljajući potencijal za buduće sukobe. Dok su neke zemlje, poput Slovenije, Hrvatske i Crne Gore, izašle iz procesa raspada s teritorijalno konsolidiranim državama, druge, kao što su Srbija, Bosna i Hercegovina te Kosovo, ostale su podijeljene. Moguće su bile daljnje promjene granica, posebno u područjima naseljenim Srbima i Albancima, što je dodatno kompliciralo situaciju. Međunarodni napori posredovanja doprinijeli su pomacima, poput preimenovanja Sjeverne Makedonije 2018. godine, rješavajući tako probleme s imenom i blokadom od strane Grčke. Ipak, u Bosni i Hercegovini, nacionalne podjele i dalje su duboko ukorijenjene, a proces pomirenja suočava se s brojnim preprekama. Ova zemlja posebno se ističe svojom složenom političkom strukturom i jakim etničkim podjelama, što otežava postizanje dogovora o budućem smjeru. Nostalgija za Jugoslavijom, iako ne simbolizira želju za povratkom u prošlost, predstavlja težnju za mirom, stabilnošću i jedinstvom. Ta nostalgija je utisnuta u kolektivnom sjećanju, pogotovo među starijim naraštajima koji su iskusili mirnija i stabilnija razdoblja jugoslavenske ere. Unatoč političkim i nacionalnim izazovima, većina zemalja u regiji teži članstvu u Europskoj uniji kao glavnom cilju.

Međutim, put prema EU-u popločan je brojnim preprekama, uključujući korupciju, nerazvijene institucije i spori razvoj demokratskih procesa. Iako se EU percipira kao simbol prosperiteta, slobode i demokracije, postoje i strahovi od gubitka nacionalnog identiteta i suvereniteta pod okriljem europske integracije. Usprkos tim izazovima, regija je postigla određeni napredak u obnovi ekonomije i regionalnoj suradnji. Ipak, visoka stopa nezaposlenosti, odljev mozgova i dalje prisutne političke podjele ostaju glavne prepreke daljnjem napretku. U cjelini, poslijejugoslavenska regija ostaje kompleksna i neizvjesna, s mnogim izazovima pred sobom u 21. stoljeću. Dok se nada za budućnost veže uz članstvo u EU-u, nostalgija za prošlošću i dalje ostaje snažna, a nacionalna pitanja i dalje su izvor napetosti i političkih podjela. Ova regija, koja se nekada nazivala

Jugoslavijom, i dalje ostaje u procesu traženja identiteta i stabilnosti u novom geopolitičkom okruženju i u europskom, i u globalnom smislu. (Calic, 2019.)

Kraj kosovskog rata 1999. postavio je Srbiju na novi politički put. Nakon izbora u listopadu 2000. godine, masovnih prosvjeda i marša na Beograd, Demokratska opozicija Srbije srušila je Slobodana Miloševića s vlasti i izručila ga godinu dana kasnije Međunarodnom kaznenom sudu u Haagu. Pod novom demokratskom vladom, Srbija je krenula prema procesu europeizacije, a sankcije su ukinute. U isto vrijeme, OVK je tražio nove operativne zone. U Preševskoj dolini južne Srbije i Makedoniji, gdje su Albanci činili četvrtinu stanovništva, izvršili su napade s ciljem konsolidacije područja naseljenih Albancima. Više od 200 ljudi je poginulo u sukobu s makedonskim sigurnosnim snagama, a oko 100.000 ljudi je pobjeglo ili bilo protjerano. (Calic, 2019.) Godina 1999. bila je ključnom u političkim odnosima Srbije i Kosova. Naime 9. lipnja 1999. godine potpisan je Vojno-tehnički sporazum - Kumanovski sporazum kojim je označen kraj NATO-ove vojne intervencije u Srbiji. Sporazum je postignut između Međunarodnih sigurnosnih snaga (KFOR⁷) te vlada SRJ i Republike Srbije. Sporazum nije samo dokument o prekidu neprijateljstava već i okvir za dugoročnu stabilizaciju regije, te rezultat intenzivnih međunarodnih pregovora i kompromisa s višestrukim implikacijama na političku, vojnu i društvenu sferu Balkana. Prvi članak Sporazuma jasno definira obveze strana, potvrđujući prihvaćanje raspoređivanja međunarodnih sigurnosnih snaga na Kosovu pod okriljem UN-a, s ciljem osiguranja sigurnog okruženja za sve građane Kosova. Sporazum daje KFOR-u ovlasti za poduzimanje svih potrebnih radnji, uključujući uporabu sile, za održavanje sigurnosti, što je ključ uspostave trajnog mira i stabilnosti. Definicije ključnih pojmova kao što su „snage SRJ“ i „sigurnosne zone“ te uvođenje zračnih i kopnenih sigurnosnih zona osiguravaju kontrolu nad pokretima vojnih snaga i sprječavanje budućih provokacija. Drugi članak naglašava hitnost i redosljed povlačenja jugoslavenskih snaga, s preciznim vremenskim okvirima i zonama, omogućujući koordinirano i kontrolirano povlačenje te osiguranje sigurnog prijelaza vlasti. Treći članak nalaže trenutačnu obavijest svim snagama SRJ o Sporazumu i pružanje detaljnih informacija o minskim poljima i drugim vojnim prijetnjama, čime se osigurava sigurnost međunarodnih snaga i civilnog stanovništva. Uspostavljanje Zajedničke provedbene komisije (engl. JIC) u četvrtom članku

⁷ KFOR (engl. Kosovo Force) je međunarodna mirovna misija pod vodstvom NATO-a. Njezin glavni zadatak je očuvanje reda, mira i sigurnosti na Kosovu nakon završetka rata. Sjedište KFOR-a nalazi se u Prištini, glavnom gradu Republike Kosovo. KFOR je aktivan na Kosovu od 12. lipnja 1999. godine, temeljen na Kumanovskom sporazumu te Rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a 1244. Trenutno KFOR broji više od 4.000 vojnika. (SHAPE, 1999.)

osigurava koordinaciju između KFOR-a i lokalnih vlasti, dok peti članak daje zapovjedniku KFOR-a konačnu ovlast za tumačenje sporazuma, osiguravajući jasnu hijerarhiju i odgovornost. Sporazum stupa na snagu potpisivanjem, omogućujući trenutnu provedbu dogovorenih mjera. Vojno-tehnički sporazum bio je presudan korak ka okončanju sukoba na Kosovu i uspostavi dugotrajnog mira i stabilnosti u regiji, omogućivši međunarodnoj zajednici kontrolu nad sigurnosnom situacijom, sprječavanje daljnjeg nasilja i početak procesa obnove i pomirenja. Međutim, izazovi ostaju u osiguravanju potpune implementacije sporazuma i pomirenja među zajednicama, poglavito albanskom i srpskom na Kosovu, s ključem uspjeha u stalnoj međunarodnoj podršci, transparentnosti i suradnji svih uključenih strana. (UNMIK, 1999.)

Nasljedno na potpisivanje Kumanovskog sporazuma, sljedećeg dana, iste godine (10. lipnja 1999.) Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda donijelo je Rezoluciju 1244 koja je definirala političko rješenje kosovske krize. Ova rezolucija, utemeljena na načelima Povelje Ujedinjenih naroda, potvrđuje primarnu odgovornost Vijeća sigurnosti za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti te se nadovezuje na prethodne rezolucije 1160, 1199, 1203 i 1239. Vijeće sigurnosti izrazilo je žaljenje što zahtjevi iz prethodnih rezolucija nisu u potpunosti ispunjeni te je odlučilo riješiti tešku humanitarnu situaciju na Kosovu, osigurati siguran povratak svih izbjeglica i raseljenih osoba, te osuditi nasilje nad kosovskim stanovništvom. Rezolucija potvrđuje suverenitet i teritorijalni integritet Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) te poziva na značajnu autonomiju i smislenu samoupravu za Kosovo. SRJ je prihvatila ova načela, obvezavši se na njihovu brzu provedbu. Rezolucija zahtijeva trenutni prekid nasilja i represije, provjerljivo povlačenje svih vojnih, policijskih i paravojnih snaga s Kosova, te raspoređivanje međunarodne civilne i sigurnosne prisutnosti pod pokroviteljstvom UN-a. Potvrđuje kako će nakon povlačenja dogovorenog broju jugoslavenskog i srpskog vojnog i policijskog osoblja biti dopušten povratak na Kosovo radi obavljanja dužnosti veza s međunarodnom civilnom misijom i međunarodnom sigurnosnom prisutnošću, obilježavanje/čišćenje minskih polja, održavanje prisutnosti na mjestima srpske baštine te održavanje prisutnosti na ključnim graničnim prijelazima. Među ključnim odredbama, Rezolucija potvrđuje potrebu za brzim ranim raspoređivanjem učinkovite međunarodne civilne i sigurnosne prisutnosti na Kosovu i zahtijeva da strane u potpunosti surađuju u njihovom raspoređivanju tj. ovlašćuje međunarodne snage za osiguranje sigurnosti na Kosovu, demilitarizaciju Oslobođilačke vojske Kosova i povratak izbjeglica. Također, predviđa uspostavu privremene uprave koja će omogućiti značajnu autonomiju Kosova unutar SRJ, promicanje

uspostave demokratskih institucija i osiguranje uvjeta za miran i normalan život svih stanovnika. Rezolucija naglašava potrebu za međunarodnom koordinacijom u pružanju humanitarne pomoći, gospodarskoj obnovi i stabilizaciji regije pogođene kosovskom krizom. Vijeće sigurnosti zadržava pravo da u redovitim vremenskim razmacima izvješćuje o provedbi ove rezolucije i odlučuje o daljnjim koracima potrebnim za očuvanje mira i sigurnosti na Kosovu. (UNMIK, 1999.)

Nadalje, valjalo bi istaknuti i samu Misiju Ujedinjenih naroda na Kosovu - UNMIK⁸. Mandat UNMIK uspostavljen je Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti. U skladu sa svojim mandatom, Misija pomaže u osiguravanju uvjeta za miran i normalan život svih stanovnika Kosova te unapređenju regionalne stabilnosti na Zapadnom Balkanu. Prioriteti Misije usmjereni su na promicanje povjerenja među zajednicama, poštivanje ljudskih prava i vladavine prava, rodnu ravnopravnost te osnaživanje žena i mladih. Misija održava blisku koordinaciju i suradnju s drugim međunarodnim civilnim i sigurnosnim prisutnostima na Kosovu koje djeluju pod Rezolucijom 1244. Misija također održava blisku koordinaciju s razvojnim partnerima Ujedinjenih naroda. UNMIK je smješten u Prištini i ima Regionalni ured u Mitrovici te Ured za podršku zajednici u Peći. Osim toga, Ured UN-a u Beogradu igra važnu političku i diplomatsku ulogu te održava kontakte s političkim vodstvom Srbije. Inicijalno, Misija ukupno broji 374 osoba, uključujući 356 civilnih osoba (112 međunarodnih djelatnika, 220 nacionalnih djelatnika, 24 volontera UN-a) i 18 uniformiranih osoba (8 vojnih promatrača, 10 policijskih službenika UN-a). Mandat UNMIK-a usvojen je na 4011. sjednici Vijeća sigurnosti, 10. lipnja 1999. Prioriteti UNMIK-a ostaju promicanje mira, sigurnosti, stabilnosti i poštivanje ljudskih prava na Kosovu i u regiji. U skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti 1244, Misija nastoji postići svoj strateški cilj promicanjem povjerenja među zajednicama, pružanjem podrške u području ljudskih prava i vladavine prava, ispunjavanjem svojih koordinacijskih i facilitacijskih uloga, unapređivanjem agendi mira i sigurnosti vezanih za žene i mlade te podržava napredak ka normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine kroz dijalog posredovan od strane EU-a. (UNMIK, 1999.)

U kolovozu 2001., EU i Sjedinjene Američke Države posredovale su u postizanju mirovnog sporazuma koji je Albancima dodijelio više prava i ostavio zemlju s privremenom nadom u stabilnost. Nakon toga se SRJ, posljednji referendumom neosamostaljeni ostatak Jugoslavije, počela raspadati. Pretvorena je 2003. u Državnu Uniju Srbije i Crne Gore. U svibnju 2006., Crna

⁸ United Nations Mission in Kosovo.

Gora je napustila Uniju sa Srbijom nakon što je blaga većina birača (više od 55%) podržala neovisnost na referendumu. Nova država odmah je priznata od strane Beograda.

U listopadu 2005. započeli su pregovori o budućem statusu Kosova nakon što je UN-ova revizija zaključila kako je kosovska vlada postigla značajan napredak u uspostavljanju izvršnih, zakonodavnih i pravosudnih institucija. U studenom 2005. bivši predsjednik Finske, cijenjeni diplomat Martti Ahtisaari imenovan je za UN-ovog specijalnog izaslanika za proces budućeg statusa Kosova. Pregovori s delegacijama vlada Srbije i Kosova započeli su u veljači 2006. Kosovski pregovarači ponovili su svoje zahtjeve za potpunom neovisnošću Kosova, dok su srpski lideri izjavili kako to neće prihvatiti i nastojat će zadržati suverenitet nad Kosovom i kontrolu nad vanjskim granicama. (Fella, 2024)

Tijekom rasprave i pregovora o statusu i neovisnosti Kosova, Srbija je povukla potez koji jasno pokazuje njezin stav o neovisnosti Kosova. Naime, Srbija je u listopadu 2006. godine raspisala referendum o novoj preambuli Ustava u koju je apostrofirano da je Kosovo autonomni te integralni dio Srbije. Skupština Srbije je u svega desetak dana izradila i prihvatila preambulu kako bi pokazala svoj stav prema želji Kosova za neovisnošću. U Odluci o proglašenju Ustava Republike Srbije stoji (izvorni tekst na srpskom jeziku): *„Polazeći od državne tradicije srpskog naroda i ravnopravnosti svih građana i etničkih zajednica u Srbiji, polazeći i od toga da je Pokrajina Kosovo i Metohija sastavni deo teritorije Srbije, da ima položaj suštinske autonomije u okviru suverene države Srbije i da iz takvog položaja Pokrajine Kosovo i Metohija slede ustavne obaveze svih državnih organa da zastupaju i štite državne interese Srbije na Kosovu i Metohiji u svim unutrašnjim i spoljnim političkim odnosima, građani Srbije donose Ustav Republike Srbije“*. U Ustavu Republike Srbije, u stavku Izbor članku 114, stoji kako izabrani predsjednik Republike Srbije polaže zakletvu koja glasi *„Zaklinjem se da ću sve svoje snage posvetiti očuvanju suverenosti i celine teritorije Republike Srbije, uključujući i Kosovo i Metohiju kao njen sastavni deo...“*, te u stavku 2. Autonomne pokrajine članka 182, stoji kako *„Republika Srbija ima Autonomnu pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohija. Suštinska autonomija Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija urediće se posebnim zakonom koji se donosi po postupku predviđenom za promenu Ustava“*. (Narodna skupština Republike Srbije, 2006.)

Ahtisaari je u veljači 2007. predstavio preporuke za budući status Kosova koje su uključivale ograničeni oblik državnosti pod međunarodnim nadzorom, odnosno međunarodno nadziranu

samostalnost Kosova. Nakon što je zaključio kako nema izgleda za postizanje dogovorenog rješenja, Ahtisaari je krajem ožujka 2007. podnio završno izvješće Vijeću sigurnosti UN-a, preporučujući neovisnost Kosova. Ovo je podržao tadašnji glavni tajnik UN-a Ban Ki-moon. Ahtisaarijevo izvješće navodi kako su tijekom cijelog procesa obje strane ponovno potvrdile svoje „kategorične, dijametralno suprotne pozicije“, pri čemu je Srbija zahtijevala da Kosovo ima autonomiju unutar Srbije, dok je Kosovo zahtijevalo „ništa manje od neovisnosti“ te je potencijal za postizanje međusobno prihvatljivog ishoda bio iscrpljen. Izvješće navodi kako je, s obzirom na to da Srbija nije imala nikakvu vlast nad Kosovom od 1999. godine, situacija sada „nepovratna“ i neovisnost pod međunarodnim nadzorom bila je „jedina održiva opcija“. Ahtisaarijev plan za Kosovo temeljilo se na konceptu nezavisnosti, premda uključuje nekoliko ograničenja na suverenitet Kosova: (1) zabranu unije s drugom zemljom, (2) ograničenja na buduće sigurnosne snage, (3) međunarodni nadzor nad njegovom nezavisnošću u početnom razdoblju i (4) stalnu međunarodnu vojnu prisutnost. Kao odgovor na zabrinutost Srbije, plan uključuje opsežne odredbe koje idu u korist srpskoj zajednici na Kosovu. Prijenos maksimalnih nadležnosti na općinsku razinu i stvaranje novih općina s većinskim srpskim stanovništvom osmišljeni su kako bi Srbima omogućili značajnu kontrolu nad svojim poslovima. Zajamčena mjesta u vladi, parlamentu i drugim relevantnim institucijama trebala su omogućiti srpskoj zajednici i manjinama nerazmjerno veliki utjecaj na proces donošenja odluka na Kosovu. Plan također sadrži opsežne odredbe za zaštitu baštine Srpske pravoslavne crkve, čime se je nastojalo stvoriti uvjete koji bi omogućili Srbima ostanak na Kosovu i potaknuti povratak onih koji su napustili zemlju.

Plan je postavio odredbe za statusno rješenje Kosova, uključujući okvir za upravljanje koji bi štitio manjine, posebno srpsku zajednicu. Okvir uključuje opsežnu općinsku autonomiju, uključujući za općine sa srpskom većinom, a ključne nacionalne političke odluke zahtijevale bi konsenzus u donošenju. Međunarodni civilni predstavnik nadzirao bi provedbu rješenja s ovlastima za poništavanje zakona i smjenjivanje dužnosnika u slučaju neusklađenosti s konačnim statusnim rješenjem, slično kao Međunarodni visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu. Iako je ovo bilo manje od potpune neovisnosti, Srbija je plan odbacila jer je otvorio mogućnost neovisnosti Kosova, a tadašnji srpski premijer Vojislav Koštunica opisao ga je kao kršenje Povelje UN-a, srpskog Ustava i međunarodnog prava, te kao prijedlog koji predstavlja isključivo interese albanske strane. Srbija je također zatražila imenovanje novoga međunarodnog posrednika koji bi zamijenio Ahtisaarija. Prijedlog je, međutim, gotovo jednoglasno odobren u Skupštini Kosova, iako su ga

bojkotirali srpski zastupnici. Daljnji pregovori između srpske i kosovske delegacije nisu uspjeli prekinuti mrtvu točku. (Fella, 2024)

Na temelju Ahtisaarijeva plana, Skupština Kosova jednoglasno je usvojila deklaraciju kojom se uspostavlja nezavisna Republika Kosovo 17. veljače 2008. Srbija je, uz podršku Rusije (i Kine), odbacila deklaraciju, smatrajući kako krši međunarodno pravo. Vijeće sigurnosti UN-a sastalo se 18. veljače 2008. godine na hitnoj sjednici na zahtjev Srbije i Rusije, na kojoj je predsjednik Srbije Boris Tadić izjavio kako je deklaracija ilegalna te kako krši Rezoluciju 1244 koja potvrđuje suverenitet i teritorijalni integritet Srbije. Također, upozorio je kako bi priznavanje nezavisnosti Kosova moglo stvoriti opasan presedan za druge zemlje slične situacije. Rusija je zatražila da se jednostrana deklaracija nezavisnosti proglašeni ništavom. Međutim, SAD, Velika Britanija, Francuska i druge europske zemlje priznale su Kosovo kao nezavisnu državu već 18. veljače. Predstavnik Velike Britanije u UN-u naglasio je kako povijest represije Kosova od strane Srbije tijekom 1990.-ih onemogućuje povratak Kosova pod srpsku kontrolu, te kako je promjena srpskog Ustava eliminirala svaku mogućnost da Kosovo ostane u Srbiji, čime su pregovori postali besmisleni. Glavni tajnik UN-a Ban Ki-moon izjavio je kako će UNMIK nastaviti s provedbom svog mandata prema rezoluciji 1244. Iako su zemlje članice EU imale različite pristupe priznanju Kosova, EU je nastavila s planovima za raspoređivanje Misije EU za vladavinu prava na Kosovu (EULEX⁹), koja je dogovorena prije proglašenja nezavisnosti. Misija je uključivala raspoređivanje oko 1.900 osoba, uključujući policiju, pravosudne i carinske stručnjake EU, koji su trebali savjetovati kosovske vlasti i podržavati njezin pravosudni sustav i agencije za provedbu zakona. Skupština Kosova usvojila je novi Ustav 9. travnja 2008. godine, čime je Kosovo službeno proglašeno nezavisnom i suverenom državom. Ipak, postojala je neizvjesnost oko budućnosti UNMIK-a i raspoređivanja EULEX-a, jer su kosovski Srbi i Vlada Srbije u početku odbijali prihvatiti misiju EU. Raspoređivanje EULEX-a konačno je počelo u prosincu 2008. godine na temelju plana koji je izradio šef UNMIK-a i Specijalni predstavnik UN-a za Kosovo, Lamberto

⁹ Misija vladavine prava Europske unije na Kosovu - Vijeće Europske unije je 16. veljače 2008. godine donijelo konačnu odluku o pokretanju misije „EULEX Kosovo“ uz suzdržanost Cipra, unatoč protivljenju Srbije koja je misiju smatrala nelegalnom. U studenom 2008. EU je prihvatila zahtjeve Srbije da EULEX ostane neutralan prema statusu Kosova i ne implementira Ahtisaarijev plan, čime su misiju prihvatili i Srbija i Vijeće sigurnosti UN-a. U misiju su, osim svih 28 zemalja članica EU, bile uključene Turska, Švicarska, Norveška, Kanada i SAD, a Hrvatska je sudjelovala od početka, iako još nije bila članica EU. EULEX je postao potpuno operativan u travnju 2009. godine, s prvotnim mandatom koji je trebao isteći 14. lipnja 2014. godine. Mandat je zatim produljen do lipnja 2016., te do lipnja 2018., i na kraju do 2021. godine.

Zannier, i koji je dogovoren sa Srbijom. EULEX je zadržao neutralnost prema statusu Kosova, djelujući u okviru rezolucije 1244, dok su područja sa srpskom većinom ostala pod okriljem UNMIK-a. EULEX je na kraju raspoređen i u ta područja, dok je UNMIK zadržao ulogu u razvoju i nadzoru kosovskih institucija te podršci manjinskim zajednicama, uključujući Srbe. KFOR je također ostao na Kosovu, te je u lipnju 2008. godine započeo asistenciju u raspuštanju Kosovskoga zaštitnog korpusa, koji je formiran 1999. godine uglavnom na temeljima OVK, te u uspostavljanju i obuci multietničkih Kosovskih sigurnosnih snaga (KSF), zajedno s civilnom strukturom za nadzor nad KSF-om. Kosovo je službeno steklo punu nezavisnost 10. rujna 2012. godine zatvaranjem Međunarodnog civilnog ureda. (Fella, 2024)

Iako Međunarodni sud pravde u savjetodavnom mišljenju od 22. srpnja 2010. zaključuje kako jednostrano proglašenje neovisnosti nije kršilo opće međunarodno pravo ili rezolucije Vijeća sigurnosti, međunarodna zajednica ostaje podijeljena oko ovog pitanja, uključujući i EU. SAD je bio jedna od prvih zemalja koje su službeno priznale najnoviju državu u Europi. Do svibnja 2018., 113 od 193 članice UN-a priznalo je Kosovo. Jugoslavija se postupno raspala na svoje sastavne dijelove kao gotovo logična posljedica procesa dezintegracije koji je započeo krajem 1980.-ih i početkom 1990.-ih. Erozija političkih institucija, propast državnog monopola na uporabu sile i prestanak međunarodnih kontrolnih mehanizama stvorili su vakuum vlasti koji je omogućio akterima da nemilosrdno ostvare svoje specifične interese vojnim sredstvima. Rezultat je bio hibrid građanskog rata i međudržavnog rata u kojem je, prema procjenama, poginulo više od 130.000 ljudi. Ekonomizacija sukoba i medijsko uključivanje u njih doveli su neke do uvjerenja kako je ono što se događalo u Jugoslaviji predstavljalo prototip „novog rata“. Međutim, oblik ovoga oružanog sukoba nije bio nov, samo je način na koji je percipiran i naknadno tumačen izvan granica. Zapravo, to je bio samo nastavak sekularnog procesa izgradnje nacija i država koji je započeo u 19. stoljeću s urušavanjem strane vlasti nad Balkanom, prvotnom osmanske i Austro-ugarske, i koji je u periodičkim fazama vodio oružanim sukobima i „etničkim čišćenjima“. U tom procesu, etnički inkluzivna južnoslavenska ideja konačno je popustila pred svojim najjačim rivalom, idejom homogenih nacionalnih država. Novi politički poredak poslijejugoslavenske ere nastao je kao posljedica vojne sile, na isti način kao što se razvijala cijela karta europskog državnštva. (Calic, 2019.)

Između 2011. i 2013. godine doneseno je također nekoliko manjih sporazuma između Kosova i Srbije o raznim temama i njihovim stupnjevima implementacije poput:

- Sloboda kretanja - 2. srpnja 2011. - Djelomično dovršeno
- Matični registar - 2. srpnja 2011. - Dovršeno
- Carinske oznake - 2. rujna 2011. - Dovršeno
- Katastar - 2. rujna 2011. - Djelomičan napredak
- Priznavanje sveučilišnih diploma - srpanj i 21.–22. studenog 2011. - Nema napretka
- IBM (integrirano upravljanje granicama) - 30. studenog i 2. prosinca 2011. - Djelomičan napredak
- Regionalno predstavljanje i suradnja - 21.–24. veljače 2012. - Djelomičan napredak
- Časnici za vezu - 19. listopada 2012. - Nema napretka (Bashota & Hoti, 2021.)

Kako možemo vidjeti iz sporazuma između Srbije i njezine nekadašnje pokrajine, makar su oni potpisani i uspostavljeni ne mora značiti i kako će biti provođeni i implementirani.

U novinskim zapisima iz 2013. godine, pisalo se o tome kako su izaslanstva Srbije i Kosova postigla sporazum o načelima za normalizaciju odnosa u Bruxellesu te je potpisan i danas ključni Sporazum iz Bruxellesa. Tadašnja visoka predstavica EU-a za vanjsku i sigurnosnu politiku, Catherine Ashton izrazila je zadovoljstvo, ističući odlučnost i hrabrost obje strane tijekom pregovora. Premijeri Srbije i Kosova, Ivica Dačić i Hashim Thaci, vodili su pregovore, fokusirajući se na autonomiju zajednice srpskih općina na sjeveru Kosova. Dačić je izjavio kako su prihvaćeni svi srpski uvjeti, ocijenivši sporazum kao povoljan za srpsku stranu. Thaci je, s druge strane, naglasio kako sporazum jamči priznanje Kosova, njegov međunarodni subjektivitet, suverenost i teritorijalni integritet. Sporazum, koji se sastoji od 15 točaka, predložila je Ashton uzimajući u obzir stavove obje strane. Većina točaka odnosila se na zajednicu srpskih općina na sjeveru Kosova, gdje živi oko 50.000 Srba, nad kojima Priština nema nadzor, što je bilo problematično za regionalnu stabilnost od stjecanja kosovske neovisnosti 2008. godine. Prvih šest točaka predviđa stvaranje Zajednice općina sa srpskom većinom. Ostale točke obuhvaćaju važna pitanja poput ukidanja paralelnih policijskih, pravosudnih i sigurnosnih struktura te njihovu integraciju u odgovarajuće kosovske institucije, organizaciju lokalnih izbora u ovim općinama te sprječavanje obje strane u provedbi opstruktivnih politika prema međusobnom članstvu u EU. Dačić je tada naglasio kako deveta točka, koja se odnosi na policiju, ostaje nepromijenjena.

Prema toj točki, regionalna policija u zajednici srpskih općina bit će dijelom kosovske policije i primat će plaće od kosovske policije. Zapovjednika regionalne policije, koji će biti kosovski Srbin, imenovat će Ministarstvo unutarnjih poslova Kosova s liste koju predlažu načelnici četiriju srpskih općina. Najspornija je bila 14. točka, koja je predviđala obvezivanje obaju strana kako neće međusobno blokirati članstvo u međunarodnim organizacijama. Srbija je smatrala kako taj zahtjev znači priznavanje kosovske neovisnosti. Sada je to promijenjeno, i obje su se strane obvezale kako se neće međusobno blokirati na putu prema članstvu u EU-u. Prema sporazumu, zajednica četiriju općina sa srpskom većinom - Sjeverna Mitrovica, Zubin Potok, Zvečan i Leposavić - imat će statut, a ovlasti će biti u skladu s europskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonima. Zajednica bi mogla imati i dodatne ovlasti odobre li im to središnje vlasti u Prištini. Međutim, Briselski sporazum iz 2013. sadrži samo dvije točke koje se bave konkretnim pitanjima normalizacije odnosa između dviju zemalja, dok su ostalih šest točaka preuzete iz Ahtisaarijeva plana, koji predviđa široku autonomiju za općine sa srpskom većinom. Stoga, Sporazum je više bio plan za upravljanje odnosima nego jasan putokaz za normalizaciju odnosa između dviju strana.

Ovakav pristup proizašao je iz različitih percepcija i motiva koje su strane imale u vezi s njegovim ciljevima i učincima. Iako su obje strane vjerovala kako *status quo* na sjeveru Kosova više nije održiv, ciljevi postignuti sporazumom bili su dijametralno suprotni. Kosovo je smatralo kako jedini pravi način za normalizaciju odnosa sa Srbijom leži u integraciji sjevernog Kosova u njegov državni sustav, unatoč bolnim kompromisima. Za Srbiju, normalizacija je značila proširenje prava Srba na Kosovu, a ne priznavanje kosovske državnosti, odnosno suverenosti i samostalnosti. Dogovor su pozdravili predsjednik Europske komisije Jose Manuel Barroso i povjerenik za proširenje Štefan Fuele. Barroso je ovaj sporazum nazvao povijesnim i naglasio potrebu za brзом provedbom, pohvalivši predanost, hrabrost i viziju čelnika obje strana. EU je od Srbije tražila „vidljivu i održivu“ normalizaciju odnosa s Kosovom kao uvjet za dobivanje datuma za početak pristupnih pregovora, dok ovaj dogovor Kosovu otvara vrata za početak pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. (HINA, 2013.)

Od proglašenja neovisnosti, kosovska ekonomija bilježila je bolje ekonomske rezultate od susjednih zemalja zahvaljujući međunarodnoj pomoći i dijaspori. Ekonomski rast u razdoblju 2008.-2015. bio je inkluzivan, smanjujući siromaštvo i povećavajući prihode najsiromašnijih. Stopa siromaštva smanjena je s 35-45% prije neovisnosti na oko 30% do 2011., iako Kosovo i dalje

ostaje jedno od najsiromašnijih područja u Europi s BDP-om po glavi stanovnika koji iznosi tek 11% prosjeka EU-a. Većina ekonomskog rasta na Kosovu temelji se na potrošnji, koja je stabilna od 2008. godine. Privatne i javne investicije su također igrale važnu ulogu, ali su nakon 2008. počele opadati, posebno privatne investicije koje su dosegle vrhunac 2011. godine s 20% BDP-a. Pad priljeva stranih direktnih investicija između 2007. i 2017. je također usporilo gospodarski rast. Javne investicije su ostale stabilne, neutralizirajući smanjenje privatnih. Kosovo je vrlo ovisno o uvozu, s malim izvoznim potencijalom, dok neformalna ekonomija čini 25-33% BDP-a. Visoka stopa rasta stanovništva i emigracija stvaraju demografske izazove. Kosovo ima oko 1,8 milijuna stanovnika, s prosječnom dobi od 26 godina, a 38% populacije mlađe je od 19 godina. Mlada populacija može biti potencijal za prosperitet ili rizik ako se ekonomske perspektive pogoršaju. Stopa nezaposlenosti mladih je dvostruko veća od nacionalnog prosjeka, djelomično zbog neadekvatne privatizacije. Prirodni i izgrađeni resursi Kosova su izvan srpske jurisdikcije, a visoke carine na uvoz iz Srbije i BiH predstavljaju prepreke za razvoj regije. (Rikalović & Molnar, 2019.)

Razdoblje nakon 2013. godine obilježeno je uglavnom stabilnim odnosima između Kosova i Srbije, što je rezultiralo potpisivanjem nekoliko značajnih sporazuma. Jedan od ključnih sporazuma bio je onaj o telekomunikacijama iz 2016. godine, kojim je Kosovo dobilo svoj međunarodni telefonski kod. Ovi politički usklađeni odnosi, unatoč situaciji na terenu, trajali su do 2020. godine, dosegnuvši vrhunac prijedlogom o zamjeni teritorija. Taj prijedlog, dogovoren uz pomoć dijela međunarodne zajednice, između kosovskog predsjednika Hashima Thaçija i srpskog predsjednika Aleksandra Vučića, bio je kontroverzan. Iako su neki komentatori smatrali kako je zamjena teritorija loša ideja, mnogi su je vidjeli kao najbolji način za normalizaciju odnosa. Dio europskih i američkih političara iz administracije predsjednika Donalda Trumpa stao je iza ovog prijedloga. Međutim, Njemačka, predvođena kancelarkom Angelom Merkel, otvoreno se usprotivila sporazumu i na kraju ga spriječila. Unatoč njezinu protivljenju, Thaçi i Vučić su se obratili SAD-u za pomoć u nastavku procesa normalizacije. Američki diplomat Richard Grenell preuzeo je glavnu ulogu u ovom procesu, ali je inicijativa bila unaprijed osuđena na neuspjeh. Ideja da SAD može posredovati u zamjeni teritorija u Europi 21. stoljeća protivno volji Njemačke bila je neostvariva. Konačan udarac ovom potencijalnom sporazumu o normalizaciji došao je s prisilnom ostavkom Hashima Thaçija 2020. godine zbog optužbi za ratne zločine. Bez obzira na ishod suđenja, Thaçijeva smjena dovela je do pogoršanja odnosa između Kosova i Srbije, čime je proces normalizacije doživio ozbiljan udarac. (Jurčić, 2023.)

Nakon razgovora pod pokroviteljstvom SAD-a, Kosovo i Srbija su 4. rujna 2020. godine potpisali sporazum o ekonomskoj normalizaciji u Washingtonu (poznat kao Washingtonski sporazum). Sporazum su potpisali tadašnji premijer Kosova Avdullah Hoti i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, uz prisustvo američkog predsjednika Donalda Trumpa. Sporazum se sastoji od 16 točaka koje pokrivaju ekonomske i transportne veze, uključujući ponovno uspostavljanje izravnih letova i željezničkih veza te izgradnju povezujućih cesta, upravljanje granicama i međusobno priznavanje kvalifikacija. Srbija je pristala na jednogodišnji moratorij na svoju kampanju lobiranja za povlačenje priznanja Kosova, dok je Kosovo pristalo na jednogodišnji moratorij na traženje članstva u međunarodnim organizacijama. Obje strane će također surađivati u pronalasku i identificiranju nestalih osoba te pronalasku rješenja za izbjeglice i raseljene osobe. Osim toga, Kosovo će se pridružiti mini-Schengenu kao zoni koju su najavili Srbija, Albanija i Sjeverna Makedonija u listopadu 2019. godine. Postoji kontroverzija oko pravne prirode Washingtonskog sporazuma. Jedna perspektiva vidi Washingtonski sporazum kao trilateralni sporazum između SAD-a, Srbije i Kosova. Ovaj pogled je odbacio predsjednik Srbije Vučić, koji smatra kako Washingtonski sporazum čine bilateralni sporazumi između Srbije i SAD-a te između Kosova i SAD-a. Treće mišljenje je kako Washingtonski sporazum nije pravno obvezujući ugovor, već samo politička obveza koja ne stvara pravne obveze. Ključni element ugovora jest namjera stvaranja obveza prema međunarodnom pravu. Ugovor se razlikuje od političke obveze po tome što potonja ne pokazuje namjeru stvaranja međunarodnih pravnih obveza. Namjera stvaranja pravnih obveza mora se odrediti iz samih uvjeta sporazuma i okolnosti njegovog sklapanja. Međunarodni sud pravde potvrdio je da razmjena pisama može predstavljati ugovor, čak i ako jedna od strana kasnije tvrdi kako nije imala namjeru stvaranja pravnih obveza. Međutim, političke obveze su korisne kada su strane zainteresirane za suradnju, ali ne žele preuzeti obvezujuće obveze zbog političkih osjetljivosti ili drugih razloga. U slučaju Washingtonskog sporazuma, malo je vjerojatno kako su SAD imale namjeru preuzeti pravne obveze ili kako bi Srbija implicitno priznala Kosovo kao državu ulaskom u sporazum koji bi uključivao Kosovo kao stranu.

Napokon, ni Kosovo ni Srbija nisu ratificirali niti na bilo koji drugi način podnijeli Washingtonski sporazum na unutarnje prihvaćanje, niti su ga službeno učinili dostupnim javnosti. Drugi način gledanja na Washingtonski sporazum jest onaj koji ga smatra kao dva odvojena jednostrana očitovanja upućena SAD-u, koja stvaraju zasebne obveze prema međunarodnom pravu za Kosovo i Srbiju. Države mogu stvoriti obveze prema međunarodnom pravu kada daju

jednostrane obveze koje su specifične, javno objavljene, i dane od strane ovlaštenih predstavnika države, te koje, u svjetlu svih okolnosti, stvaraju očekivanje u dobroj vjeri kod primatelja kako će takve obveze biti poštovane kao pravne obveze. Ta dva očitovanja su formalno potpisana u prisutnosti tadašnjeg predsjednika SAD-a Trampa, od strane predsjednika Srbije i premijera Kosova, uz široku medijsku pokrivenost. Kosovo je pristalo priznati Izrael (uz uzvratno priznanje Kosova od strane Izraela), a i Kosovo i Srbija su se složili proglasiti islamsku grupu Hezbollah terorističkom organizacijom. Odvojeno, Srbija se obvezala slijediti SAD i premjestiti svoje veleposlanstvo u Izraelu iz Tel Aviva u Jeruzalem do srpnja 2021. godine, a Kosovo je također najavilo kako će to učiniti. EU je upozorila Srbiju da ne premješta svoje veleposlanstvo u Jeruzalem, jer je to protivno zajedničkom stajalištu EU-a o Jeruzalemu. Rok za srpanj 2021. prošao je bez premještanja srpskog veleposlanstva u Izrael, a predsjednik Vučić odbio je obvezati se na taj potez. Srpska vlada također je naznačila kako Srbija neće premjestiti svoje veleposlanstvo ako Izrael prizna Kosovo. Međutim, Kosovo je otvorilo svoje veleposlanstvo u Jeruzalemu u ožujku 2021. godine, postavši prva europska zemlja koja je to učinila. Takozvana mini-Schengenska zona, kasnije poznata kao inicijativa Otvoreni Balkan, okupit će balkanske zemlje koje traže članstvo u EU u području slobodnog kretanja robe i ljudi. Čelnici Srbije, Albanije i Sjeverne Makedonije potpisali su sporazum o uspostavi zone u srpnju 2021. godine. Kosovo, Crna Gora i Bosna i Hercegovina identificirane su kao potencijalni članovi. Međutim, nakon što se 2021. godine vratio na funkciju premijera Kosova, Albin Kurti odbacio je inicijativu Otvoreni Balkan kao „Balkan otvoren za autokraciju, korupciju i ratne zločince“. (Fella, 2024) (Muharremi, 2021)

Visoki predstavnik EU za vanjske poslove Josep Borrell izjavio je za medije 18. ožujka 2023., nakon intenzivnog sastanka u Ohridu u Sjevernoj Makedoniji, kako su Srbija i Kosovo postigli dogovor o implementaciji EU podržanog plana za normalizaciju odnosa. Sporazum koje se u početcima nazivao „francusko-njemački prijedlog“, napisan 5. prosinca 2022. godine, inspiriran je modelom dvije Njemačke iz Hladnog rata. Prvi pokušaj potpisivanja sporazuma odvio se 27. veljače 2023. između predsjednika Srbije Aleksandra Vučića i premijera Republike Kosovo Albina Kurtija. Tog je dana samo prihvaćen nacrt sporazuma te je bio potreban još jedan sastanak radi pregovora o implementaciji istoga. Novi sastanak se odvio 18. ožujka 2023. godine u Ohridu, gdje je nakon 12 sati pregovora u konačnici usmeno potvrđen sporazum i sada je poznat kao Ohridski sporazum. Borrell je naglasio kako su se obje strane u potpunosti obvezale poštivati sve aspekte sporazuma i izvršavati svoje obveze promptno i u dobroj vjeri. U uvodu prijedloga za normalizaciju

odnosa između Srbije i Kosova ističe se važnost očuvanja mira i regionalne sigurnosti u Europi te prevladavanja povijesnih sukoba. Strane su se složile o ključnim načelima kao što su nepovredivost granica, poštivanje teritorijalne cjelovitosti i zaštita prava nacionalnih manjina. Sporazum obuhvaća međusobno priznavanje dokumenata i nacionalnih simbola, rješavanje sporova mirnim putem, zabranu predstavljanja druge strane na međunarodnoj razini te podršku Kosovu u članstvu međunarodnim organizacijama. Također, Sporazum promiče europske vrijednosti, nastavak dijaloga pod vodstvom EU-a te jačanje suradnje u gospodarstvu, znanosti, kulturi i drugim područjima. Aneks će biti smatran usvojenim putem Borrellove izjave i bit će integralni dio puta Kosova i Srbije prema članstvu u EU. Ovaj sastanak uslijedio je tri tjedna nakon što su dvojica vođa, nakon višesatnih pregovora u Bruxellesu, probili svoj zastoј privremeno se složivši s planom Europske unije o normalizaciji odnosa, iako su oporbene stranke u Prištini i Beogradu izrazile nezadovoljstvo sporazumom. Sporazum od 11 točaka o putu ka normalizaciji naglašava kako bi dvije strane trebale razviti normalne, dobrosusjedske odnose na temelju jednakih prava. Također navodi kako bi Kosovo i Srbija trebali međusobno priznati svoje respektivne dokumente i nacionalne simbole, uključujući putovnice, diplome, registarske pločice vozila i carinske žigove. Što se tiče međunarodnog predstavljanja, Sporazum normira kako strane trebaju pretpostaviti da nijedna od njih ne može predstavljati drugu na međunarodnoj razini ili djelovati u ime druge. Kosovo je proglasilo neovisnost od Srbije tijekom rata 1998.-1999. i službeno je priznato 2008. godine od strane većine zapadnih zemalja, ali ne i od pet članica Europske unije¹⁰, Rusije, Kine, Srbije i drugih. Srbija je od tada izjavila kako nikada neće priznati neovisnost Kosova, što je također utvrđeno u njezinom ustavu od 2006. godine. (Gedošević, 2023.) (EEAS, 2023.)

Godine 2023. Europski parlament je na svojim mrežnim stranicama najoštrijim riječima osudio teroristički napad srpskih paravoјnih snaga na kosovske policijske službenike u selu Banjska 24. rujna 2023. Nadalje je navedeno kako Parlament potiče sve strane na smirivanje stanja na sjeveru Kosova i traži potpunu suradnju Srbije u istragama i izručenju odgovornih. Vojno ponašanje Srbije, uz radikalne političke poruke, ukazuje na opasnu politiku prema Kosovu i zapadnim partnerima. Dokazi povezuju nasilne skupine na Kosovu i u Srbiji s državom Srbijom. Ako se potvrdi izravna umiješanost Srbije, Komisija bi trebala zamrznuti financijska sredstva, a Vijeće donijeti ciljane mjere. Poziva se na osudu svih oblika nasilja i provokacija te na mirno rješavanje sporova putem

¹⁰ To su Cipar, Grčka, Slovačka, Rumunjska i Španjolska, svaka iz vlastitih unutarnjih političkih razloga

dijaloga uz posredovanje EU-a. Komisija bi trebala biti poštena posrednica u procesu normalizacije, a Vijeće ukinuti negativne mjere protiv Kosova. Iznosi se zahtjev da Komisija do kraja 2023. izradi plan za integraciju Kosova. Važnost rezolucije UN-a 1244 i sporazuma između Srbije i Kosova naglašena je kao ključni kontekst. Napetosti su potaknute ekstremističkim organizacijama povezanim sa srbijanskom vladom na sjeveru Kosova. Dijalog između Srbije i Kosova traje, ali samo su tri elementa riješena. Lokalni izbori na sjeveru Kosova izazvali su bojkot i niski odaziv, što je dovelo do napetosti. Napad 24. rujna 2023. izazvao je regionalnu nestabilnost. Kosovska policija, kao glavna sigurnosna služba, surađuje s EULEX-om i KFOR-om. Unatoč naporima EU-a za posredovanje, odnosi između Srbije i Kosova stagniraju, dok bliski odnosi Srbije s Rusijom i Kinom izazivaju zabrinutost. Oštro se osuđuje agresivno vojno ponašanje Srbije i nasilni napadi na KFOR, kosovske policijske službenike i novinare, uz poziv na jačanje međunarodne suradnje radi suzbijanja organiziranog kriminala i boljeg razumijevanja sigurnosne situacije. Europski parlament duboko je zabrinut zbog nedostatka pravde u vezi s napadom u Banjskoj te odbijanja srbijanskih vlasti da pruže punu suradnju u istrazi. Poziva na istragu svih etnički motiviranih napada na Kosovu te osuđuje sve oblike nasilja i provokacija, potičući dijalog između Srbije i Kosova radi normalizacije odnosa. Parlament također poziva na ukidanje negativnih mjera protiv Kosova te potiče Komisiju i Vijeće da nastave kontakte s vladom Kosova i izrade plan integracije. Izražava se zabrinutost zbog destabilizirajućeg utjecaja srbijanskog vodstva i poziva na suzdržanost od govora mržnje te osuđuju ruski pokušaji utjecaja na Balkan te traži rasvjetljavanje ruske uloge u napadu u Banjskoj. (Europski parlament, 2023.)

Počevši od 1. veljače 2024. godine, na Kosovu se primjenjuje nova uredba Središnje banke Kosova (SBK) koja zahtijeva da se sva gotovinska plaćanja i platni promet obavljaju isključivo u eurima. Ova odluka predstavlja isključivanje dinara, valute Srbije, iz platnog prometa na Kosovu. Dinar se tradicionalno koristio u većinskim srpskim enklavama na Kosovu, ali nova uredba SBK-a postavlja euro kao jedinu dopuštenu valutu na tom teritoriju. Beograd je brzo reagirao na ovu odluku optužujući vlasti u Prištini za namjeru prekida dijaloga i protjerivanja srpskog naroda s Kosova. Predsjednik Aleksandar Vučić izrazio je uvjerenje kako međunarodna zajednica neće dopustiti takav potez te je pozvao Europsku uniju i druge međunarodne aktere da vrše pritisak na Prištinu kako bi se odluka povukla. Njegovi naponi uključuju i sastanak s veleposlasticima država tzv. Kvinte - SAD-a, Velike Britanije, Italije, Njemačke i Francuske. Unatoč tom sastanku, iz ureda

srbijskog predsjednika priopćeno je kako neće biti nikakvog formalnog priopćenja, sugerirajući suptilan pristup u rješavanju ove situacije. (HINA, 2024.)

U sljedećem dijelu rada, tablično se i kronološki prikazuju ključni događaji i sporazumi koji su obilježili odnose Srbije i Kosova u povijesnom i suvremenom kontekstu. (Vidi tablicu 1.)

Tablica 1. Kronološki popis dokumenata i događaja važnih za razumijevanje međusobnih odnosa Srbije i Kosova

NAZIV	DATUM	ZNAČENJE
Bitka na Kosovu polju	1389.	Nagli gubitak moći Srbije
Prvi Balkanski rat	1912.	Balkanski savez, kraj Osmanskog Carstva na Balkanu
Drugi Balkanski rat	1913.	Uništenje Balkanskog saveza
Prva Jugoslavija	1918.	Ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba i Kraljevine Srbije / Crne Gore
Šestosiječanjska diktatura	1929.	Kraljevina Jugoslavija, Centralizacija vlasti
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija	1943.	Samoupravljanje, destabilizacija područja, želja za demokracijom
Prosvjedi na Kosovu	1981.	Počeci destabilizacije
Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije	1990.	Dezintegracija, višestranački sustav, formiranje vlastitih vojnih snaga republika
Savezna Republika Jugoslavija	1992.	Srbija i Crna Gora (+ Kosovo) u pokušaju zadržavanja Federacije silom

Nemiri na Kosovu	1997.	Stvaranje Oslobođilačke vojske Kosova
Srbija odbija Sporazum iz Rambouilleta	1999.	Dovodi do NATO-ove vojne intervencije
NATO-ova vojna intervencija protiv Srbije	1999.	Napad na strateške ciljeve Srbije, povod za pokretanje mirovnih procesa
Vojno-tehnički sporazum Kumanovski sporazum	1999.	Kraj NATO-ove vojne intervencije
Rezolucija 1244	1999.	Političko rješenje kosovske krize, prekid nasilja i represije
UNMIK	1999. - danas	Osiguravanje uvjeta za miran život i unaprjeđenje regionalne stabilnosti
KFOR	1999. - danas	Očuvanje reda, mira i sigurnosti na Kosovu
Crna Gora proglasila neovisnost	2006.	Razdruživanje Srbije i Crne Gore (prethodno Savezne Republike Jugoslavije)
Srbija u svom Ustavu navodi Kosovo kao autonomni dio	2006.	Stav Srbije o želji Kosova za proglašenjem neovisnosti
Ahtisaarijev plan	2007.	Pokušaj postizanja ograničenog oblika državnosti Kosova pod međunarodnim nadzorom
Deklaracija državne nezavisnosti Kosova	2008.	Kosovo kreće u stvaranje nezavisne države
EULEX	2008.	Savjetovanje kosovskih vlasti, podržavanje pravosudnog sustava i agencija za provedbu zakona

Sporazum iz Bruxellesa	2013.	Normalizacija odnosa KOS i SRB, Zajednica srpskih općina
Sporazum o telekomunikacijama	2016.	Međunarodni telefonski kod Kosova
Sporazum o zamjeni teritorija	2020.	Prijedlog zamjene dijelova teritorija kao pokušaj normalizacije odnosa – odbijeno od strane Njemačke
Sporazum iz Washingtona	2020.	Sporazum o ekonomskoj normalizaciji
Ohridski sporazum	2023.	Dogovor o implementaciji EU podržanog plana za normalizaciju odnosa
Osuda Europskog parlamenta u Banjskoj	2023.	Osuda nasilja, moguće sankcije za Srbiju
Uvođenje eura na Kosovo	2024.	Ukidanje srpskog dinara na Kosovu, smanjenje srpskog utjecaja, stvaranje nedaća za Srbe na sjeveru Kosova

Izvor: autorica

6. ZAKLJUČAK

Balkan je tijekom prošlog stoljeća bio kontinuirano u središtu europske i svjetske politike, svjedočeći o tri uzastopna svjetska poretka. U tom razdoblju, balkanske zemlje nisu se samo morale prilagoditi hegemonističkim težnjama globalnih sila, već su također iskusile probleme tvrde i meke moći i sigurnosti unutar sebe i međusobno. Iako je prošlo više od stoljeća od završetka Balkanskih ratova koji su prethodili Prvom svjetskom ratu, kontinuirani procesi izgradnje država i nacija, međuetnički sporovi, problemi s granicama i globalna rivalstva i dalje su relevantni. Unatoč završetku nasilnih sukoba 1990.-ih na području država nastalih nakon raspada bivše SFR Jugoslavije, uz intervenciju velikih sila, Zapadni Balkan se i dalje suočava s vrlo krhkim mirom. Dok su zemlje morale liječiti rane ratnih godina, istovremeno su se nosile s izazovima globalizacije i europeizacije tj. procesa pristupanja Europskoj uniji. Balkanski ratovi pokazali su što se može dogoditi kada se ekspanzionistički mikronacionalizmi udruže s ambicijama velikih sila. Susjedni narodi, koji su dijelili višestruke identitete i često govorili više jezika, postali su jedni drugima suparnici - čak i neprijatelji - kada su se ispostavili kao nositelji jedinstvenih i isključivih identiteta. Sigurnosno okruženje na Balkanu u 21. stoljeću razlikuje se od početka 20. stoljeća. Iako više nema vojnih sukoba, regija još uvijek nije postigla pozitivan, a kamo li opće prihvaćeni pravedan mir. Među ključnim sigurnosnim pitanjima je suzbijanje etničkog nacionalizma u većini zemalja. Ratovi na prostoru bivše Jugoslavije zamijenili su višestruke identitete mononacionalnim, a pitanje je kako taj proces može biti preokrenut. Homogenizacija, rezultat migracija tijekom sukoba, dovela je do gubitka autentičnih struktura multikulturalnih teritorija prethodnog razdoblja. Rješavanje svih teritorijalnih pitanja ključno je za postizanje pozitivnog mira u regiji. Međutim, u slučaju Balkana još uvijek postoje sporna područja, što znači postojanje egzistencijalnih problema koji možda zahtijevaju hitna rješenja. Organizirani kriminal, ekonomske poteškoće izazvane europskom ekonomskom krizom te dvojbenost procesa europske integracije samo su neki od problema s kojima se suočavaju regionalne zemlje. Iako su napravljeni neki mali koraci u suočavanju s prošlošću, mnogo više treba učiniti kako bi se postigla trajna stabilnost i mir. (Demitras, 2013.)

Prvo desetljeće 21. stoljeća na Kosovu obilježeno je postkonfliktnim procesima, obnovom i prisustvom međunarodnih snaga. Ratne aktivnosti završile su 1999. usvajanjem Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1244, kojom je Kosovo, nekadašnja autonomna pokrajina unutar Srbije i Jugoslavije, došlo pod administraciju UN-a. Rat je prouzročio humanitarnu krizu s oko 13.000

mrtvih i stotinama tisuća raseljenih te značajnom štetom na infrastrukturi. Skupština Kosova je 17. veljače 2008. proglasila neovisnost od Srbije. Do rujna 2015. Kosovo je priznalo 113 zemalja članica UN-a, uključujući 23 države članice EU. Srbija rezolutno ne priznaje neovisnost Kosova, što je glavna prepreka za članstvo Kosova u UN-u i drugim međunarodnim organizacijama. Kosovo je pak potencijalni kandidat za članstvo u EU od 2013., s potpisanim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju 2015. godine. (Rikalović & Molnar, 2019.)

U radu su analizirani i interpretirani povijest Srbije i Kosova te ključni događaji koji su doveli do situacije danas. Korištena je metoda studije slučaja, konkretno slučaj NATO-ove intervencije 1999. s posljedicama i na Srbiju i na Kosovo, pri čemu se evaluirao sam događaj te su se komparirali i različiti stavovi više autora. Iako se neki ne slažu kako je NATO-ova intervencija opravdana, ona je dovela do dolaska NATO-ovih snaga na Kosovo te omogućila završetak nasilja i sukoba. Ako bi u potpunosti dehumanizirali sam rat i sve žrtve koje su se dogodile tijekom NATO-ove intervencije, mogli bismo zaključiti kako je „cilj opravdao sredstva“ te kako je nauštrb jednog manjeg zla spriječena veća katastrofa ili čak širi rat u Europi. Osim studije slučaja, u radu je korištena i teorija regionalizma kojem smo prikazali organizaciju dviju država unutar geopolitičkog okvira. Iako je Kosovo priznato od više od 100 država, Srbija ga ne vidi kao samostalnu cjelinu, već se i dalje u svim javnim govorima političara i visokih dužnosnika, ono oslovljava kao Kosovo i Metohija – smatrajući ga isključivo pokrajinom Srbije. Također, Kosovo je priznato od strane svojih ostalih susjeda te se granice poštuju kao ravnopravne, dok Srbija granicu s Kosovom vidi kao administrativan granični prijelaz uz koji ima više od četrdeset operativnih vojnih baza.

Uz teoriju regionalizma, korištena je i teorija realizma kojom smo proučavali međunarodne odnose i konflikte. Možemo zaključiti kako je NATO-ovom vojnom intervencijom izgubljena mogućnost bliže suradnje s Ruskom Federacijom. Rusija je zbog svojih povijesnih veza bila na strani Srbije te je to ostala i danas. Njihov je odnos recipročan, jer možemo vidjeti kako je vojnom agresijom na Ukrajinu Rusija pretrpjela mnogobrojne sankcije zapadnih zemalja, međutim Srbija ne spada u jednu od njih. Moglo bi se u ovome slučaju reći kako Srbija „sjedi na dvije stolice“ jer pokušava ući u EU, a ne želi prekinuti svoj tradicionalno blizak odnos s Rusijom uspostavljen do završetka Prvog svjetskog rata. Nadalje se dotičemo teorije konstruktivizma kojom smo objasnili kako su društveni konstrukti doveli do stvaranja određenih javnih stavova u Srbiji i na Kosovu. Naime konstruktivizam govori kako je ponašanje države oblikovano zajedničkim uvjerenjima. U

tom slučaju možemo analizirati ulogu predsjednika Republike Srbije Aleksandara Vučića kao ključnoga personalnog aktera za stvaranje javnoga mijenja u Srbiji o Kosovu. U ovoj bi teoriji Vučić ustvari i predstavljao društvo u cjelini, ali i državu jer na relevantan način, političkim monopolom nad velikim medijskim kućama u Srbiji, stvara društvenu sliku Srbije i nju presudno oblikuje u situaciji kada osobno predstavlja državu; stoga se društvo i država poklapaju u svojim razmišljanjima (što u stvarnosti, dakako, nije u potpunosti točno zbog oporbe Vučiću).

Istraživačko pitanje ovoga rada bilo je „Hoće li Republika Srbija ikada prihvatiti Republiku Kosovo kao neovisnu i suverenu državu?“, dok je hipoteza rada (H1): „Republika Srbija bi mogla prešutno prihvatiti neovisnost Republike Kosovo bez javnih iskaza, ali potvrđujući svojim djelima.“. Republika Srbija je izrazila želju za ulaskom u Europsku uniju što joj je ujedno jedan od primarnih vanjskopolitičkih ciljeva. Međutim, iščita li se između redaka, EU neće prihvatiti Srbiju sve dok postoje stvarne političke i sigurnosne tenzije između nje i Kosova. Sam ulazak Srbije u EU zahtijevao bi *de facto*, ako ne i *de jure* priznavanje neovisnosti Kosova. EU svojim djelima sve više približava Kosovo sebi, poput ukidanja viznog režima za Europsku uniju (HINA, 2024.) te se Srbija (poimence Vučić) u nekim segmentima udaljava od nje, poput proglašavanja terorista u napadu na Banjsku žrtvama i proglašavanja dana žalosti u Srbiji. Više je primjera pokušaja Vučića da napravi Srbiju žrtvom u svemu što se događa oko Kosova, međutim Europska unija i europske institucije polako gube strpljenje. Čvrsta suradnja Srbije s Rusijom i Kinom ustvari udaljava Srbiju od Europske unije, ali moguće je kako bi upravo radi tih odnosa EU htjela Srbiju na svojoj strani jer je smatraju ključnom državom koja oblikuje sigurnosnu situaciju na području Zapadnog Balkana.

Kao autorica rada smatram kako je tijekom njegova pisanja hipoteza potvrđena jer se mogu vidjeti konstantni napreci Kosova u razvijanju svoje države i njezine vanjskopolitičke pozicije uz blago negodovanje Srbije, koja bi ipak vremenom mogla prihvatiti datost situacije. Za Srbiju bi bio veliki udarac kada bi priznala neovisnost Kosova te bi na neki način to značilo poraz srbijanske politike posljednjih desetljeća, što smatram kako Vučić ne bi dopustio ili bi od sebe napravio žrtvu koja je jednostavno bila natjerana prihvatiti uvjete koji su pred njega postavljeni kako bi Srbija mogla napredovati.

LITERATURA

- Anzulović, B. (2011.). *Mit o nebeskoj Srbiji*. Zagreb: Večernji edicija.
- Barić, R. (2. 1999.). NATO i Kosovo: U potrazi za novom strategijom. *Politička misao*, str. 61-67.
- Bashota, B., & Hoti, A. (2021.). The Role of the EU i Facilitating Hard Implementation Dialogue Normalization of Kosovo-Serbia Relations. *Southeastern Europe*, str. 1-29.
- Biličić, M. (2005.). Metoda slučaja u znanosti i nastavi., (str. 217-228).
- Calic, M.-J. (2019.). *A History of Yugoslavia*. West Lafayette: Purdue University Press.
- Demitras, B. (2013.). Introduction: From the Balkan Wars to a Balkan Peace - A Century of conflicts and Challenging Transformations. *Perceptions*, str. 1-4.
- Despot, I. (2013.). *Balkanski ratovi 1912.-1913. i njihov odsjek u Hrvatskoj*. Zagreb: Plejada.
- Dukovski, D. (2005.). *Povijest srednje i jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća, knjiga 1*. Zagreb: Alinea.
- Fella, S. (2024). *Kosovo: developments since 1999 and relations with Serbia*. House of Commons Library.
- Henkin, L. (1999.). Kosovo and the Law of "Humanitarian intervention". *The American Journal of International Law*, str. 824-828.
- Hurell, A. (1995.). Explaining the resurgence of regionalism in world politics. *Review of International Studies Vol. 21*, str. 331-358.
- Jović, D. (2016.). *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa* . Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Luša, Đ. (2011.). Suvremeni izazovi realističke teorije međunarodnih odnosa. *Međunarodne studije, br.3*.
- Marković, M. (2008.). Stvaranje i razaranje Jugoslavije. *Republika 438-439*.
- Muharremi, R. (2021). The "Washington Agreement" Between Kosovo and Serbia. *insights*.

- Rikalović, G., & Molnar, D. (2019.). Srbija i Kosovo i Metohija: stanje i analiza makroekonomskih indikatora u periodu 2003-2017. godina. *Ekonomski vidici, Br. 1-2*, str. 93-110.
- Ristić, K., & Satjukow, E. (2022.). The 1999 NATO Intervention from a Comparative Perspective: An Introduction. *Comparative Southeast European Studies, vol. 70, no. 2*, str. 189-201.
- Samardžić, N. (2008.). Treća Jugoslavija. Pešćanik NVO.
- Wedgwood, R. (1999.). NATO's Campaign in Yugoslavia. *The American Journal of International Law*, str. 828-834.
- Woehrel, S. (1999.). *Kosovo: Historical Background to the Current Conflict*. Congressional Research Service, The Library of Congress.

Internetske stranice

Đ.M. (2022.). *Kako su Rusi zauzeli prištinski aerodrom: Prvi put postsovjetska Rusija rekla je "Ne" Zapadu.* Dohvaćeno iz novosti.rs:

<https://www.novosti.rs/vesti/politika/1126111/najnovije-vesti-ruski-padobranci-ruska-vojska-kosovo-slatina-ruski-istoricar>

HINA. (22. travnja 2013.). *Srbija i Kosovo postigli sporazum o normalizaciji odnosa.* Dohvaćeno iz iusinfo.hr: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/srbija-i-kosovo-postigli-sporazum-o-normalizaciji-odnosa-15407>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2013. - 2024.). *enciklopedija.hr.* Preuzeto lipanj 2024. iz Jugoslavija: <https://enciklopedija.hr/clanak/jugoslavija>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2013. - 2024.). *enciklopedija.hr.* Preuzeto lipanj 2024. iz Kosovo: <https://enciklopedija.hr/clanak/kosovo>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, . (2013.-2024.). *enciklopedija.hr.* Dohvaćeno iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kosovo>

Narodna skupština Republike Srbije. (2006.). *Odluka o proglašenju Ustava Republike Srbije.* Dohvaćeno iz https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html

Struna. (2011.). *Struna - Hrvatsko strukovno nazivlje.* Preuzeto lipanj 2024. iz Zamrznuti sukob: <http://struna.ihjj.hr/naziv/zamrznuti-sukob/51960/>

HINA. (22. travnja 2013.). *Srbija i Kosovo postigli sporazum o normalizaciji odnosa.* Dohvaćeno iz iusinfo.hr: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/srbija-i-kosovo-postigli-sporazum-o-normalizaciji-odnosa-15407>

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, . (2013.-2024.). *enciklopedija.hr.* Dohvaćeno iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kosovo>

EEAS. (27. veljača 2023.). *eeas.europa.eu.* Dohvaćeno iz Belgrade-Pristina Dialogue: Agreement on the path to normalisation between Kosovo and Serbia: https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en

Europski parlament. (18. 10. 2023.). *ZAJEDNIČKI PRIJEDLOG REZOLUCIJE o nedavnom razvoju događaja u dijalogu Srbije i Kosova, uključujući stanje u općinama na sjeveru Kosova.* Dohvaćeno iz europarl.europa.eu:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0437_HR.html

Europski parlament. (18. 10. 2023.). *ZAJEDNIČKI PRIJEDLOG REZOLUCIJE o nedavnom razvoju događaja u dijalogu Srbije i Kosova, uključujući stanje u općinama na sjeveru Kosova.* Dohvaćeno iz europarl.europa.eu:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0437_HR.html

HINA. (02.. siječanj 2024.). *jutarnji.hr.* Dohvaćeno iz Jutarnji list:
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kosovari-od-pocetka-godine-mogu-u-europsku-uniju-bez-viza-to-je-pocetak-nove-ere-15411051>

HINA. (31.. 01. 2024.). *Kosovo od 1. veljače uvodi euro kao valutu.* Dohvaćeno iz vijesti.hrt.hr:
<https://vijesti.hrt.hr/svijet/kosovo-od-1-veljace-uvodi-euro-kao-valutu-11330345>

HINA. (02. siječanj 2024.). *jutarnji.hr.* Dohvaćeno iz Jutarnji list:
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kosovari-od-pocetka-godine-mogu-u-europsku-uniju-bez-viza-to-je-pocetak-nove-ere-15411051>

HINA. (31. 01. 2024.). *Kosovo od 1. veljače uvodi euro kao valutu.* Dohvaćeno iz vijesti.hrt.hr:
<https://vijesti.hrt.hr/svijet/kosovo-od-1-veljace-uvodi-euro-kao-valutu-11330345>

Gedošević, L. (2023.). *blic.rs.* Preuzeto lipanj 2024. iz EU OBJAVIO FRANCUSKO-NJEMAČKI PRIJEDLOG Ovo je 11 točaka okvira za nastavak pregovora o Kosovu:
<https://www.blic.rs/vesti/politika/ovo-je-francusko-nemacki-plan-za-kosovo/34y04dc>

Jurčić, R. (2023.). *hladnaistina.com.* Preuzeto lipanj 2024. iz Kosovo i Srbija:
<https://hladnaistina.com/kosovo-i-srbija/>

SHAPE. (1999.). *shape.nato.int.* Preuzeto lipanj 2024. iz NATO misija na Kosovu (KFOR):
<https://shape.nato.int/ongoingoperations/nato-mission-in-kosovo-kfor->

UNMIK. (1999.). *unmik.unmissions.org.* Preuzeto lipanj 2024. iz mandate:
<https://unmik.unmissions.org/mandate>

UNMIK. (1999.). *unmik.unmissions.org*. Preuzeto lipanj 2024. iz Rezolucija ujedinenih naroda 1244: <https://unmik.unmissions.org/united-nations-resolution-1244>

UNMIK. (1999.). *unmik.unmissions.org*. Preuzeto lipanj 2024. iz Kumanovski vojnotehnički sporazum: <https://unmik.unmissions.org/kumanovo-military-technical-agreement>

SAŽETAK

Ovaj rad analizira odnose između Republike Srbije i Republike Kosova nakon NATO-ove vojne intervencije 1999. godine. Prikazuje se povijesni kontekst, uključujući Balkanske ratove i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji su oblikovali teritorijalne i političke dinamike regije. Balkanski ratovi su rezultirali teritorijalnim promjenama i rivalitetima unutar Balkanske alijanse, što je kulminiralo Drugim balkanskim ratom 1913. godine. Nakon raspada Jugoslavije, vojna intervencija NATO-a 1999. imala je dalekosežne političke posljedice, uključujući uspostavu UN-ove misije na Kosovu (UNMIK) i povlačenje srpskih snaga s Kosova. Ova intervencija potaknula je rasprave o pravu na humanitarnu intervenciju i primjeni sile u međunarodnim odnosima. Nakon NATO-ove intervencije, Srbija se suočila s političkim krizama, gubitkom teritorija i ekonomskim problemima. Odnosi između Srbije i Kosova ostaju napetima, s različitim vizijama budućnosti i poteškoćama u postizanju sporazuma o normalizaciji. Kosovo je proglasilo neovisnost 2008., ali ni Srbija ni otprilike polovica međunarodne zajednice to ne priznaje. Situaciju dodatno kompliciraju veze Srbije s Rusijom i NR Kinom, što sugerira da Srbija postupno prihvaća novonastalu situaciju. Pitanja poput posljedica Balkanskih ratova, utjecaja NATO-ove intervencije i izazova s kojima se Srbija suočila nakon toga, ključni su u razumijevanju odnosa između Srbije i Kosova. Odnos između tih dviju zemalja ostaje složen, s nizom prepreka za postizanje trajnog mira i stabilnosti. Unatoč tim izazovima, postoje naznake da Srbija postupno prihvaća novonastalu situaciju, iako to ne čini otvoreno.

Ključne riječi: Republika Srbija, Republika Kosovo, Nato intervencija, Operacija savezničkih sila, članstvo u Europskoj uniji, neovisnost Kosova, NATO, EU, odnos Srbija-Kosovo

ABSTRACT

This paper analyzes the relationship between the Republic of Serbia and the Republic of Kosovo after the NATO military intervention in 1999. It presents the historical context, including the Balkan Wars and the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which shaped the territorial and political dynamics of the region. The Balkan Wars resulted in territorial changes and rivalries within the Balkan Alliance, culminating in the Second Balkan War in 1913. Following the breakup of Yugoslavia, the NATO military intervention in 1999 had far-reaching political consequences, including the establishment of the UN Mission in Kosovo (UNMIK) and the withdrawal of Serbian forces from Kosovo. This intervention sparked debates about the right to humanitarian intervention and the use of force in international relations. After the NATO intervention, Serbia faced political crises, territorial loss, and economic problems. The relationship between Serbia and Kosovo remains tense, with differing visions of the future and difficulties in reaching normalization agreements. Kosovo declared independence in 2008, but Serbia does not recognize it. Serbia's relations with Russia and China further complicate the situation, suggesting that Serbia is gradually accepting the new situation. Issues such as the consequences of the Balkan Wars, the impact of the NATO intervention, and the challenges Serbia faced afterward are crucial to understanding the relationship between Serbia and Kosovo. The relationship between these two countries remains complex, with numerous obstacles to achieving lasting peace and stability. Despite these challenges, there are indications that Serbia is gradually accepting the new situation, albeit not openly.

Keywords: Republic of Serbia, Republic of Kosovo, NATO intervention, Operation Allied Force, European Union membership, Kosovo independence, NATO, EU, Serbia-Kosovo relations